

Vedlegg 5.

Til St. meld. nr. 86 for 1962—63 om eksplosjonsulykken på Svalbard (Ny Ålesund) 5. november 1962.

Notat fra Justisdepartementet om konstitusjonelt og parlamentarisk ansvar, særlig i forbindelse med offentlig forretningsdrift.

I. Konstitusjonelt og parlamentarisk ansvar.

Under det parlamentariske system — som er gjennomført i Norge uten at det har fått uttrykk i vår skrevne grunnlov — må det sondres mellom konstitusjonelt ansvar i snevrere forstand, riksrettsansvaret, og det politiske ansvar overfor nasjonalforsamlingen, det parlamentariske ansvar. I pressedebatten synes uttrykket «konstitusjonelt ansvar» til dels å være brukt når en i virkeligheten tenker på det parlamentariske ansvar. Men det er en vesensforskjell mellom det konstitusjonelle ansvar og det parlamentariske ansvar.

1. Det konstitusjonelle ansvar er et straffansvar (ved siden av straff kan idømmes erstatningsansvar), som kan gjøres gjeldende mot medlemmer av Regjeringen, Stortinget og Høyesterett for straffbart forhold de har gjort seg skyldig i som (i sin egenskap av) regjeringsmedlem, stortingsmann eller høyesterettsdommer (grunnlovens § 86). Et regjeringsmedlem er konstitusjonelt ansvarlig så vel for sin deltakelse i Kongens råd, som for sin ledelse av sitt departement.

Det konstitusjonelle ansvar er i prinsippet et regulært straffansvar. Men det er visse særtrekk ved ansvaret. Til å dømme i saker om konstitusjonelt ansvar er organisert en egen domstol, Riksretten, som har eksklusiv domskompetanse. Den er sammensatt av medlemmer av Lagtinget og Høyesterett, etter nærmere fastsatte regler (grunnlovens §§ 86 og 87). Odelstinget er påtalemyndighet. Sak for Riksretten kan bare reises dersom Odelstinget vedtar det. Nærmere bestemmelser om riksrettsansvaret er gitt i «Lov om straff for handlinger som påtales ved riksrett» av 5. februar 1932 nr. 1 (ansvarlighetsloven) og i «Lov om retter-

gangsmåten i riksrettssaker» av 5. februar 1932 nr. 2.

Grunnlovens forbud mot å straffedømme uten lov (§ 96), gjelder også for handlinger som pådømmes ved riksretten. Kravet til subjektiv skyld er prinsipielt det samme som i vanlige straffesaker (sml. den nevnte straffelov av 5. februar 1932 §§ 2 og 4). Det gjelder de samme straffrihetsgrunner som i alminnelige straffesaker.

Det konstitusjonelle ansvar er en del av vårt konstitusjonelle system og kan for så vidt ha en viss politisk funksjon. Men denne funksjon er blitt av stadig mindre betydning etter at det parlamentariske system ble gjennomført.

2. Det parlamentariske ansvar kan rettslig defineres på den måte at regjeringen eller den enkelte statsråd under konstitusjonelt ansvar (riksrettsansvar) plikter å søke avskjed, dersom Stortinget krever det gjennom mistillitsvedtak. Men i daglig tale menes noe mer med parlamentarisk ansvar. Under vårt parlamentariske system er det et stadig samspill mellom regjeringen og Stortinget. Ved sin behandling av de saker regjeringen legger fram og gjennom spørsmål, interpellasjoner og generelle debatter tar Stortinget regjeringens politikk og administrasjon opp til vurdering. Regjeringens medlemmer må møte i Stortinget og finne seg i at avgjørelser eller påståtte forsømmelser der blir tatt opp til kritikk. De må være til stede under behandlingen av slike saker, og det er regelmessig nødvendig at de tar standpunkt til kritikken. En regjering eller en statsråd kan ikke oversitte en kritikk som blir så sterk og som samler så mange at det grunnleggende tillitsforhold til Stortingets flertall blir rokket.

Det er vanskelig å si hvilke situasjoner som kan utløse parlamentariske reaksjoner i Stor-

tinget fordi disse reaksjoner helt beror på Stortingets eget skjønn. Dette er ikke basert på bindende normer, men dels på representantenes politiske ønskemål, dels på deres kjensle av rettferd og rimelighet. Det er her spørsmål om politisk hensiktsmessighet, ikke om retts spørsmål.

Selv om det under Stortingets behandling ikke blir vedtatt noe mistillitsforslag, kan forholdet ligge slik an at regjeringen eller vedkommende statsråd bør søke avskjed. I allfall gjelder dette når regjeringen eller statsråden setter sin stilling inn på en sak ved å stille kabinettsspørsmål.

II. Området for det konstitusjonelle ansvar.

Området for det konstitusjonelle (straffereettslige) ansvar er gitt i grunnlovens § 86 første ledd.

«Rigsretten dømmer i første og sidste Instans i de Sager, som Odelstinget anlægger mod Statsraadets, Høiesterets eller Storthingets Medlemmer for straffbart Forhold, de som saadanne maatte gjøre sig skyldige i.»

Utenfor det konstitusjonelle ansvar faller straffbare handlinger som det enkelte regjeringsmedlem måtte gjøre seg skyldig i som privatperson. Inn under ansvaret går straffbare forhold fra regjeringsmedlemmenes side, enten dette skjer i deres egenskap av medlemmer av Kongens råd eller i deres egenskap av departementssjefer.

Av den ramme som er satt for ansvaret i grunnlovens § 86, følger at etter hvert som en utvider området for statens virksomhet, utvides også faktisk området for det konstitusjonelle ansvar. Statsrådene får da «som sådanne» et stadig videre virkefelt. En kan ikke ved en «historisk» tolking av grunnlovens § 86 begrense området for det konstitusjonelle ansvar til de oppgaver statsrådene (som sådanne) hadde på et gitt tidspunkt, f. eks. da grunnloven ble til. Men jo mer mangartete og vide statsrådenes oppgaver blir, jo mindre tid vil de få til personlig å ta seg av de enkelte saker — det er bare en brøkdel av disse statsrådene vil få befatning med personlig. Dette vil være av betydning for vurderingen av statsrådenes ansvar. Det må imidlertid antas at statsrådene konstitusjonelt sett har en plikt til å prioritere sine arbeidsoppgaver etter viktighet m. m. Konstitusjonelt ansvar i forbindelse med en sak statsråden ikke personlig har hatt befatning med, vil det vel bare unntaksvis bli tale om, men forholdet kan etter omstendighetene rammes av ansvarlighetslovens § 10 fordi statsråden har vist «uforstand eller forsømmelighet i sin virksomhet».

Med hensyn til hvilke straffbare forhold som kan gi grunnlag for riksrettsansvar, er det ingen annen begrensning enn den som følger av at det må være «som sådan» statsråden blir ansvarlig. Dette vil selvsagt medføre at en rekke straffbare forhold vanskelig kan tenkes å falle inn under riksrettsansvaret, men er først et forhold begått av statsråden som sådan, kommer så vel den alminnelige straffelov som den særlige ansvarslov av 5. februar 1932 til anvendelse, jfr. ansvarlighetslovens § 1. Av særlig interesse er ansvarlighetslovens § 9, § 10 og § 11 første ledd. Disse lyder slik:

§ 9.

«Undlater noget medlem av Statsrådet under behandlingen av en sak forsettelig å gi opplysninger som han forstår eller burde forstå kan ha betydning for saken, eller gir han forsettlig uriktige opplysninger, straffes han med bøter eller med hefte eller fengsel inntil 5 år.

Er forgåelsen skjedd av uaktsomhet, straffes den med bøter eller med hefte inntil 2 år.

§ 10.

Med bøter eller med hefte inntil 2 år straffes det medlem av Statsrådet som bevirker eller medvirker til at statens eiendommer eller øvrige midler ikke blir forsvarlig anvendt eller bestyrt, eller som på annen måte viser uforstand eller forsømmelighet i sin virksomhet.

§ 11.

Den der som medlem av Statsrådet på annen måte enn nevnt i denne lovs øvrige bestemmelser ved handling eller undlatelse bevirker eller medvirker til noget som er stridende mot Grunnloven eller rikets lover eller som øiensynlig er skadelig for riket, straffes med bøter eller med hefte eller fengsel inntil 10 år.

III. Særlig om konstitusjonelt ansvar i forbindelse med statens forretningsdrift, f. eks. i aksjeselskaper.

1. De konstitusjonelle spørsmål i forbindelse med statsrådenes ansvar for statens forretningsdrift har vært behandlet i flere utredninger. Det kan visere til Innstilling fra stats-selskapskomiteen oppnevnt 9. juli 1948 (S k a u - k o m i t e e n) s. 22—23, Innstilling fra Statsselskapskommisjonen av 1953 (F j e l d - k o m m i s j o n e n) s. 24 flg., særlig s. 27—30, Innst. S. nr. 169—1957 (Innstilling fra spesialkomiteen om «Innstillingen fra Statsselskapskommisjonen av 1953») s. 280—82 og Innstilling fra Statsselskapskomiteen av 1957 s. 48—51.

2. Som et utgangspunkt for drøftingen av statsrådenes konstitusjonelle ansvar spesielt i samband med statens forretningsdrift kan en ta grunnlovens § 19. Her bestemmes at «Kongen vaager over, at Statens Eiendomme og Regalier anvendes og bestyres paa den av Stortinget bestemte og for Almenvæsenet nyttigste Maade». Av denne bestemmelse følger at Kongen ved bestyrelsen må ta hensyn til to kanter: Stortingets bestemmelse og det almennes vel. Dersom Kongen eller den enkelte statsråd forsynder seg mot de retningslinjer Stortinget har gitt eller ikke tar tilbørlig hensyn til hva som er nyttig for samfunnet, kan det bli tale om ansvar for riksretten.

For øvrig har statsrådene naturligvis her som ellers ansvar for oppfyllelsen også av andre — ikke grunnlovbestemte — normer for forsvarlig atferd, jfr. foran under avsnitt II. Som Spesialkomiteen understreker i Innst. S. nr. 169 (1957) s. 281 må Kongen (statsråden) opptre forsvarlig og i overensstemmelse med de retningslinjer som Stortinget har lagt til grunn for sine vedtak.

3. Hvordan regjeringen og de enkelte departementer skal oppfylle sine plikter etter grunnlovens § 19 og lovgivningen ellers, vil bero på tilhøva til enhver tid, bl. a. på den organisasjonsform som er valgt for forvaltningen av den eiendom eller virksomhet det gjelder, på graden av selvstendighet og på arten av bedriftens virksomhet.

Det må særlig få følger for departementssjefenes og regjeringens konstitusjonelle ansvar at Stortinget har gitt en bedrift en selvstendig stilling i forhold til departementene.

4. I alle de komiteinnstillingene som er nevnt foran, er det funnet konstitusjonelt forsvarlig at staten velger aksjeselskapsformen for sin forretningsvirksomhet. Men visse bestemmelser i den alminnelige aksjelov er mindre hensiktsmessig for statselskapene. Det er derfor foreslått tillemperinger i de enkelte bestemmelser, og Justisdepartementet vil med det første søke fremmet lovproposisjon til Odelstinget om dette.

Når staten (med Stortingets samtykke) driver forretningsvirksomhet i aksjeselskapsform, har dette selskapsrettslig sett visse formelle følger. Selskapet må da styres etter aksjelovens regler. Aksjelovens bestemmelser om myndighetsfordelingen mellom generalforsamling, representantskap (om det fins), styre og forretningsfører (administrerende direktør) vil såleis få anvendelse. Etter aksjelovens § 46 annet ledd hører den daglige ledelse under forretningsføreren. Forvaltningen av selskapets anliggender hører

under styret jfr. § 46 første ledd, med den begrensning som følger av at generalforsamlingen etter § 67 er den øverste myndighet i selskapet, jfr. også § 64 om representantskapets myndighet.

I statsaksjeselskaper hvor staten reelt eier hele selskapet, er det statsråden som er generalforsamling. Han må prinsipielt utøve statens eiermyndighet i egenskap av selskapets generalforsamling. En annen sak er at statsråden faktisk vil kunne ha mulighet for å gjøre sin innflytelse gjeldende overfor selskapets styre mer uformelt. Men selskapsrettslig bindende vil ikke en henstilling eller et vedtak være overfor styret, med mindre aksjelovens regler følges.

Når staten har valgt aksjeselskapsformen for forvaltningen av en virksomhet, må en forutsette at dette bl. a. skyldes at den myndighetsfordeling loven fastsetter mellom de enkelte selskapsorganer stort sett er funnet å kunne og burde legges til grunn for virksomheten. En naturlig konsekvens av dette er at en ikke kan vente at statsråden i egenskap av generalforsamling skal blande seg mer inn i driften av selskapet enn aksjeloven forutsetter. Dette faller ellers også i tråd med sunne prinsipper for selskapsforvaltning. Det er styret og forretningsføreren som må ventes å ha best kjennskap til driften, og det rasjonelle er at generalforsamlingen ikke blander seg unødige opp i selskapets enkelte disposisjonen — det være seg de tekniske eller de forretningsmessige. Sett ut fra statens interesse er dette også naturlig, idet et departement ikke kan forutsettes å være særlig egnet til å delta i slike disposisjoner under selskapenes drift.

5. At statsråden ikke bør blande seg for mye bort i ledelsen av bedriften, er forutsett i de forannevnte utredninger. Spesialkomiteen framhever såleis (Innst. S. nr. 169 — 1957 s. 281—82):

«Komiteen vil også fremheve at når Stortinget har besluttet å opprette et statsaksjeselskap utenfor den alminnelige forvaltning er nettopp hensikten å gi ledelsen en mer frittstående stilling og større muligheter for initiativ som det ikke har anledning til innen den alminnelige forvaltning. Stortinget bør derfor like så lite som statsråden ta opp mindre viktige spørsmål som styret i et aksjeselskap må ta standpunkt til. Dette vil lamme ethvert forretningsmessig initiativ og stille statsaksjeselskapene i en langt svakere stilling enn de selskaper i innland og utland som de må konkurrere med. Det vil også umuliggjøre statsrådets arbeid ved at han i stedet for å kunne konsentrere seg om de viktigere saker vil bli overbebyrdet med alle detaljer. Det vil i alminnelighet være i strid med hensikten med opprettelsen av statsaksjeselskaper

om Konge og Storting ved detaljert inngripen lammer den forretningsmessige frihet som en statsbedrift som skal drive forretning må ha. Når Stortinget er gått til opprettelse av statsselskaper med forretningsdrift som formål har hensikten vært at de skal få en selvstendigere stilling i teknisk og forretningsmessig henseende.»

I Innstillingen fra Statsselskapskomiteen av 1957 uttales i samme retning (s. 49):

«Bakgrunnen for dette rettslige og politiske ansvar er som nevnt statsrådets plikt til å føre tilsyn med virksomheten og en tilsvarende rett til å gripe inn for å hindre at statens interesser lider skade. Men det ligger i sakens natur at det ikke kreves at statsråden skal lede bedriften. Ledelsen skal ligge under forretningsfører og styre. Når bedriftsledelsen har fått denne fullmakt, er det ikke av hensyn til ledelsen selv. Bakgrunnen er den oppfatning, som også spesialkomiteen deler, at myndighetene finner det å være i almenhetens interesse å organisere forretningsvirksomhet for offentlig regning i en mer uavhengig form enn den tradisjonelle i offentlig forvaltning. Det kan for så vidt vises til Grunnlovens ord i § 19 «den av Stortinget bestemte og for Almenvæsenet nyttigste Maade». Det kan i denne sammenheng også pekes på spesialkomiteens uttalelser om at det er det av Kongen valgte styre, som skal ha ansvaret for tekniske og forretningsmessige disposisjoner, og det advares mot at styret skyver dette ansvar over på statsråden ved å forelegge ham saker på forhånd (s. 281, annen spalte). I forbindelse med omtalen av aksjeselskapsformen fremholdes videre som en svakhet ved aksjeselskapet at formen ikke gir styret noen garanti mot inngrep fra statsrådets side (s. 282, annen spalte). Uttalelsen må forstås som en advarsel mot departementsstyre i statens forretningsmessige virksomhet.»

Uansett statsbedriftens organisasjonsform er det imidlertid nå den herskende oppfatning at statsråden har konstitusjonell plikt til å føre en viss kontroll som utøver av statens reelle eieninteresser i bedriften. Spesialkomiteen sier såleis (Innst. S. nr. 169 — 1957 s. 281 sp. 1):

«Statsråden som «aksjonær» står i sin forvaltning i et særlig ansvarsforhold som tillegger ham plikter.»

Noen faste grenser for disse pliktene kan vanskelig stilles opp. Jfr. spesialkomiteens videre uttalelse samme sted (side 281 sp. 1 og 2):

«Når det gjelder spørsmålet om det konstitusjonelle ansvar vil komiteen derfor falle tilbake på den mer alminnelige betraktning at Kongen (statsråden) må handle forsvarlig og i overensstemmelse med de retningslinjer som Stortinget har lagt til grunn for sine vedtak. Selskapsrettslig har ikke Kongen (statsråden) noen spesiell plikt til å føre kontroll med styrets forretningsmessige disposisjoner, men forfatningsrettslig er statsråden forpliktet til å forvalte statens eiendommer på beste måte. Det vil etter komiteens

oppfatning være avgjørende for tolkningen om statsråden har opptrådt forsvarlig, at man vurderer samspillet mellom kravet til at selskapets styre skal stå forretningsmessig fritt og kravet til at statsråden ikke innskrenker sin kontroll bare til generalforsamlingens møter. Det vil derfor være naturlig at statsråden gjennom generalforsamlingen pålegger styret å holde ham underrettet i form av rapporter med jevne mellomrom om viktigere saker, hvor statsrådets konstitusjonelle ansvar kan komme inn. På den annen side må det hindres at styret i et statsaksjeselskap skyter alt forretningsmessig ansvar over på statsråden ved å forelegge saker for ham på forhånd. På denne måten vil ikke tanken bak organiseringen av et statsaksjeselskap kunne realiseres. Det naturlige vil derfor være at bare de prinsipielt viktigere saker rapporteres til statsråden. Dette kan begrunnes i det forhold at tanken bak et statsaksjeselskap ikke bare er forretningsmessig vinning, men også et samfunnsmessige hensyn skal komme sterkere fram i det økonomiske liv. Grunnlaget for dette er at virksomheten ledes i samsvar med de prinsipielle og økonomiske retningslinjer som til enhver tid blir trukket opp av Storting og Regjering. Komiteen er opmerksom på at disse spørsmål vil reelt stå i en forskjellig stilling ettersom staten er den dominerende aksjonær i et selskap eller bare har en mindre andel av aksjene. Jo større andel av aksjene staten har, jo større krav må settes til at statsråden holder seg å jour og griper inn der hvor han anser det nødvendig.»

6. I statsrettslitteraturen har det for øvrig til dels vært hevdet at forretningsdrivende statsbedrifter kan gjøres uavhengig av regjeringen ved at de organiseres som egne rettssubjekter.

I sin bok Norges Statsforfatning (2. utg. 1947) lærer såleis professor *Frede Castberg* at grunnlovens § 19 bare angår statens, og ikke andre offentligrettslige rettssubjekters, eiendommer (bind II s. 131). Økonomiske virksomheter som drives av en kommune eller av et rettssubjekt som er opprettet i henhold til en spesiell lov, kan etter hans mening gjøres uavhengig av så vel Kongen som Stortinget.

Spesialkomiteen av 1957 innhentet uttalelser fra professorene *Castberg* og *Andenæs* og lot deres betenknninger trykke som henholdsvis vedlegg 1 og 2 til innstillingen.

Professor *Johns. Andenæs* skriver i sin bok *Statsforfatningen i Norge* (3. utg. 1962) s. 207—209 om disse spørsmål bl. a.:

Organisasjonsformen for statens bedrifter har i etterkrigstiden vært gjenstand for livlig diskusjon. Det er to hensyn som står mot hverandre. På den ene side ønsket om å gi bedriftsledelsen en selvstendig stilling uten for meget innblanding av departement og storting, på den annen side ønsket om en effektiv konstitusjonell kontroll. De gamle statsbedrifter, f. eks. Norges Statsbaner, drives som ren statsvirksomhet. Statsbanenes budsjett bevilges hvert år av Stortinget, og styret er underlagt Kongens og departementets instruksjonsmyndighet. For statsbedrifter av forretningsmessig

art som er blitt opprettet etter siste krig, har man gjerne valgt aksjeselskapsformen

Det har vært diskutert om denne organisasjonsform lar seg forene med grl. § 19. Det har vært hevdet at i og med at virksomheten er organisert som et eget rettssubjekt, er det ikke lenger tale om statens eiendom, og at § 19 derfor ikke kommer til anvendelse. Dette er imidlertid et rent formalistisk resonnement. Realiteten er også ved de rene statsaksjeselskaper at det er statens eiendom, men at man har valgt en bestemt form for bestyrelsen. Man kan ikke komme utenom grunnlovens regler ved å overlate to aksjer til private og dekretere at nå er bedriften ikke lenger stateieendom. Når ordningen med statsaksjeselskaper kan godtas som forenlig med grunnloven, er det fordi Kongen ved å instruere statsråden, som opptrer på selskapets vegne på generalforsamlingen, i virkeligheten har fullt herredøme over selskapet. En slik generalforsamling blir i virkeligheten et møte mellom statsråden og selskapets styre, hvor statsråden gir sine direktiver. At aksjeselskapsformen tvinger utøvelsen av Kongens instruksjonsmyndighet over i en kunstig form, er en sak for seg.

En annen organisasjonsform er valgt for de militære bedrifter

Noen adgang til å utøve instruksjonsmyndighet overfor styre og representantskap har Kongen eller Stortinget ikke. Da loven ble gitt, gikk Stortinget ut fra at det ikke var noe i veien for på denne måte å gjøre en statsbedrift til et eget rettssubjekt under ledelse av et styre som står uavhengig av Kongen. Den senere drøftelse av spørsmålet har ført til en endring i oppfatningen. En spesialkomite i Stortinget uttalte i sin innstilling fra 1957 at de militære bedrifter, slik de nå er organisert ved loven av 1947, vanskelig kan være i overensstemmelse med grunnloven.»

7. Uansett hvilket syn en har på spørsmålet om hvorvidt en statsbedrift etter grunnloven kan gjøres uavhengig av regjeringen, synes det naturlig å gå ut fra at når statsråden er utpekt som representant for statens eierinteresser på generalforsamlingen i statselskapet, så er det i egenskap av statsråd. Sine vedtak på generalforsamlingen gjør han da under konstitusjonelt ansvar. Hele hans aktivitet eller passivitet som statens representant i generalforsamlingen skjer under dette ansvaret. Om han her viser uforstand eller forsømmelighet, kan han trekkes til ansvar.

Etter den herskende oppfatning må statsråden videre også i egenskap av departementssjef i prinsippet ha visse plikter når det gjelder å føre kontroll med de statselskaper som hører til departementets sakområde. Men disse pliktene kan i statsaksjeselskapene i mangel av annen heimel bare utøves indirekte ved å instruere den som opptrer på statens vegne i selskapets generalforsamling. På denne måten har statsråden (og regjeringen) det i

sin makt å påse at statselskapene ledes ut fra også samfunnsmessige omsyn.

Det kan spørres om det konstitusjonelle ansvar påvirkes av i hvilken grad statsråden og hans departement faktisk har engasjert seg i ledelsen av bedriften og dens organer. Blir en departementstjenestemann oppnevnt som styremedlem i selskapet, er det antatt at han i denne egenskap opptrer som tillitsmann for selskapet, ikke som departementsfunksjonær (jfr. Spesialkomiteens Innst. S. nr. 169 — 1957 s. 280 sp. 1). Men det kan i slike tilfelle rent faktisk være vanskelig å sondre mellom hans plikter i selskapet og hans plikter som departementstjenestemann. Skulle han vise forsømmelighet under varetakingen av sitt verv i selskapet, kan det hevdes at dette også innebærer en svikt i hans tjenesteforhold til departementet. En slik svikt vil likevel vanskelig kunne lede til at statsråden blir konstitusjonelt (strafferettslig) ansvarlig. Men det vil kunne tenkes at Stortinget i et slikt tilfelle gjør statsråden parlamentarisk ansvarlig.

8. Når det spesielt gjelder den sikkerhetsmessige side av statselskapenes drift, synes det klart at utgangspunktet må være at statsråden ikke kan ha ansvar for den konkrete gjennomføring av sikkerhetstiltak i alle de bedriftene som staten har skapt og lar drive på selvstendig basis, jfr. særlig foran under nr. 3 og 5. Dette må gjelde hva enten statsråden opptrer utelukkende som departementssjef eller også som statselskapets generalforsamling. Noe annet ville innebære at en etablerte et rent departementsstyre i statsbedriftene, altså noe det nettopp har vært meningen å unngå (se under nr. 5 foran). Uten særskilt foranledning har en statsråd — eller generalforsamlingen — ingen plikt til å kontrollere at et statsaksjeselskap overholder sikkerhetsforskrifter.

IV. Stillingen i enkelte fremmede land i Vest-Europa, særlig når det gjelder regjeringens (statsrådenes) ansvar ved statlig forretningsdrift.

Justisdepartementet og utenriksdepartementet har søkt å innhente opplysninger fra Belgia, Frankrike, Nederland, Storbritannia, Sverige og Vest-Tyskland for å bringe på det rene om en i disse land har tatt stilling til liknende administrative, strafferettslige og konstitusjonelle spørsmål som de som reiser seg i Kings Bay-saken, jfr. de vedlagte oversikter i undervelegget. Oversiktene for Storbritannia, Sverige og Vest-Tyskland er utarbeidd i

Justisdepartementet, mens oversiktene for de øvrige lands vedkommende er laget av konsulent Ulf Underland, Utenriksdepartementet. På grunn av tidsnød er oversiktene til dels blitt av fragmentarisk karakter.

Det går fram av oversiktene at en i samtlige nevnte land driver statlig økonomisk virksomhet som faller utenfor rammen av de rene statsoppgaver i tradisjonell forstand. Men omfanget og arten av den økonomiske virksomheten varierer sterkt fra land til land. Sterkest synes den britiske og den franske stat å ha engasjert seg i forretningsdrift. I disse land utgjør den nasjonaliserte sektor en betydelig del av landets samlede industrielle virksomhet. Kullgruveindustrien — som i begge land inntar en nøkkelposisjon i det økonomiske liv — har både i Frankrike og Storbritannia vært drevet i statlig regi siden 1946. Noen enhetlig form for statens forretningsdrift synes en imidlertid ikke å ha nådd fram til i noe land. I likhet med hva forholdet er i Norge, drives de offentlige foretak dels som ledd i forvaltningen, dels som mer eller mindre selvstendige «egne rettssubjekt» organisert ved spesielle lover, og dels i form av vanlige aksjeselskaper. Noen skarpe, endelige grenser for ansvarsforholdet mellom det enkelte foretaks ledelse på den ene side og regjeringens (statsrådets) ansvar for foretaket på den annen side, er neppe heller trukket i noe land. Det synes imidlertid å være en tendens til å søke å frigjøre foretakene fra en snever detaljkontroll fra regjeringens side, for at foretakene skal få en friere og selvstendigere stilling enn det som er vanlig i statsforvaltningen.

Det særlige spørsmål om ansvarsforholdet ved ulykker inntruffet i forretningsvirksomhet som drives i offentlig regi, synes å ha vært gjenstand for liten eller ingen oppmerksomhet i de land oversikten omfatter. Det omstende at den virksomhet hvor en ulykke finner sted, står i et mer eller mindre nært tilknytningsforhold til det offentlige, synes ikke å ha reist prinsipielle problemer verken av rettslig eller politisk art. Såleis har en i flere land innen den nasjonaliserte kullgruveindustrien hatt alvorlige ulykker som kan føres tilbake til svikt i overholdelse av sikkerhetsforskriftene. Det strafferettslige ansvar er i disse tilfelle utelukkende blitt plassert på den stedlige ledelse, mens de overordnede administrative ledd — styremedlemmer, statsråd m. v. — aldri vites å være trukket inn. Løsningen av dette

straffespørsmålet avhenger selvfølgelig av den nærmere utforming av ledelsens objektive plikter med hensyn til sikkerhetsspørsmålene og av de subjektive vilkår som stilles for straffeskyld, noe som kan veksele fra land til land. Det går imidlertid fram av oversiktene at heller ikke spørsmålet om et rent parlamentarisk ansvar ved forsømmelser m. m. i de nasjonaliserte industrier har vært reist i de land som oversikten omfatter. Da det av menneskelige grunner selvsagt i årenes løp må ha forekommet atskillige forsømmelser m. m. i den omfattende statlige forretningsdrift i de vest-europeiske land som vi naturlig kan sammenlikne oss med, må det i det minste være berettiget å slutte at det i praksis har vært stilt meget strenge krav for at en statsråd skal bli påført noe parlamentarisk ansvar i slike tilfelle.

Den grundigste prinsipielle diskusjon om organiseringen av de statlige forretningsforetak har antakelig funnet sted i Storbritannia. Siden dette land også har tjent som forbilde for den parlamentariske statsskikk, synes opplysningene om den britiske ordning å ha særlig interesse. Som nærmere utredd nedenfor, har en i dette land uttrykkelig søkt å hindre inngrep fra departement (regjering) og Parlamentet i den daglige ledelse av de statlige forretningsforetak, og dermed utelukt rettslig og politisk ansvar for vedkommende statsråd med hensyn til disse spørsmål. Inn under den daglige ledelse går antakelig også oppsyn med at sikkerhetsbestemmelsene blir fulgt. Noen politisk strid om disse spørsmål har det etter det opplyste ikke vært. Størstedelen av de nasjonaliseringer som fant sted under arbeiderpartistyret, er seinere opprettholdt av den konservative regjering og det konservative parlamentsflertall, også når det gjelder selve organiseringen av statsdriften.

I alle de land oversikten omfatter, har en så vidt vites et offentlig tilsyn med at lover og forskrifter om sikkerheten på arbeidsplassen blir overholdt. Noen steder har en eksempler på at det har vært reist straffesak mot det lokale tilsyn for forsømmelighet i tjenesten eller annet kritikkverdig forhold. Men det synes ikke å foreligge noe eksempel på at overordnede organer for arbeidstilsynet — derunder vedkommende statsråd — er blitt påført slikt ansvar i forbindelse med ulykker. Også her er det parlamentariske ansvar ukjent i praksis.

Undervedlegg til vedlegg 5 til St. meld. nr. 86 for 1962—63.

Stillingen i enkelte fremmede land i Vest-Europa, særlig når det gjelder regjeringens (statsrådenes) ansvar ved statlig forretningsdrift.

	side
Belgia	7
Frankrike	9
Nederland	13
Storbritannia	15
Sverige	18
Vest-Tyskland	19

Belgia ¹⁾

1. I Belgia driver det offentlige ikke noen former for forretningsvirksomhet i egentlig forstand. Slik virksomhet drives derfor i sin helhet i privat regi. Dette gjelder også for så vidt angår landets meget betydelige bergverksvirksomhet.

Det offentlige driver imidlertid visse virksomheter som ligger utenfor de rene statsoppgaver i tradisjonell betydning. Således drives telegraf- og telefonverket, visse havner, jernbanene, deler av elektrisitetsforsyningen, vannverk og enkelte kredittinstitusjoner i offentlig regi. Det er i alle tilfelle tale om virksomheter som nærmest har karakter av forvaltningsbedrifter og ikke statlige forretningsbedrifter i egentlig forstand.

2. I belgisk juridisk terminologi betegnes de forannevnte forvaltningsbedrifter som «para-étatique». Noe entydig juridisk innhold har denne betegnelse ikke, idet den omfatter virksomheter med vidt forskjellige oppgaver og organisasjonsform.

De belgiske forvaltningsbedrifter inndeles gjerne i følgende kategorier:

a) «Administration Personnalisée». Disse bedrifter er egne juridiske personer, men er direkte underlagt sentraladministrasjonen. Forholdet mellom bedriftene på den ene side og sentralmyndighetene på den annen side er i prinsippet ikke forskjellig fra forholdet mellom sentraladministrasjonen og dens underordnede organer. For disse bedrifter gjelder ikke ordningen med «commissaires du gouvernement» (se nedenfor).

Til denne kategori hører f. eks. telegraf- og telefonvesenet (Régie des Télégraphes et des Téléphones).

b) «Etablissement Public». Disse atskiller seg fra de foregående ved at de er i besittelse

av en betydelig grad av autonomi i forhold til sentraladministrasjonen.

I denne kategori finner en f. eks. den offentlige pensjonskasse, en rekke kredittinstitusjoner, kringkastingselskapet o. a.

c) «Association de Droit Public». Mellom denne kategori og den forannevnte er det, såvidt en kan bedømme, ikke nevneverdig forskjell når det gjelder forholdet til sentraladministrasjonen.

Denne kategori omfatter bl. a. de belgiske statsbaner og luftfartsselskapet S.A.B.E.N.A., en rekke kredittinstitusjoner o. a.. I flere av bedriftene i denne kategori er det en viss grad av private interesser («Sociétés d'Economie Mixte»).

Bestemmelser om bedriftenes organisasjonsform, om forholdet til de statlige organer m.v. finner en mange steder i lovverket. Ved lov av 16. mars 1954 er det imidlertid fastsatt visse generelle bestemmelser for forvaltningsbedriftene. Loven gjelder bare for de bedrifter som er uttrykkelig nevnt. En betydelig virksomhet som de belgiske statsbaner omfattes f. eks. ikke av loven.

Loven av 1954 innfører bl. a. ensartede bestemmelser for de forskjellige bedrifter for så vidt angår budsjett, regnskaper, årsberetninger m. v.. Den bestemmer for øvrig at bedriftene skal være underlagt statsrevisjonens kontroll («Cour des Comptes»).

Loven inneholder ellers bestemmelser om de såkalte «commissaires du gouvernement». Loven bestemmer at ved hver bedrift, bortsett fra bedriftene i kategorien «administration personnalisée», skal være to «commissaires». Den ene utnevnes av finansministeren og den annen av den minister som vedkommende bedrift administrativt hører under. De nevnte personer overvåker bedriftens virksomhet i sin alminnelighet på vegne av sine respektive ministre, og har en viss grad av suspensiv vetorett når det gjelder beslutninger eller handlinger som er i strid med lov, med bedriftens reglement, eller i strid med offentlige hensyn.

Kommisærene har en forholdsvis vid kompetanse når det gjelder å foreta undersøkelser vedrørende bedriftens virksomhet. De kan i denne forbindelse la seg bistå av tilkalt eksperter. I henhold til loven av 16. mars 1954 kan de delta i møter i vedkommende bedrifts styre, men uten å ha stemmerett.

Når det gjelder de forskjellige bedrifters grad av autonomi i forhold til regjering og nasjonalforsamling, gjelder det

¹⁾ Framstillingen bygger hovedsaklig på muntlige opplysninger mottatt av tjenestemenn i det belgiske utenriksministerium, direktoratet for kullgruveindustrien og arbeidstilsynet for bergverkene; samt av tjenestemenn ved Det Europeiske Kull- og Stålfelleskap (C.E.C.A.).

for de forskjellige organisasjonsformene store ulikheter.

I enkelte tilfelle har vedkommende minister eller departement som nevnt en betydelig grad av direkte myndighet når det gjelder bedriftens virksomhet. Denne utøves gjerne gjennom de forannevnte «commissaires». I andre tilfelle vil vedkommende ministers myndighet være begrenset til å utnevne bedriftens styre o. l. og godkjenne dens budsjett. For nasjonalforsamlingens vedkommende gjelder det at dens myndighet i det vesentlige er begrenset til å treffe budsjettvedtak. Dersom forvaltningsbedriftens virksomhet gjøres til gjenstand for drøftelse i nasjonalforsamlingen, er det i praksis utelukkende i forbindelse med budsjettbehandlingen.

Det skal i denne forbindelse nevnes at det etter belgisk rett aldri kan bli tale om å pålegge regjeringen eller noen av dens medlemmer rettslig ansvar for myndighetsutøvelse for så vidt angår forvaltningsbedriftene. Den belgiske konstitusjon forutsetter i art. 90 at det skal innføres bestemmelser om en egen konstitusjonell ansvarsdomstol. Slike bestemmelser er imidlertid aldri blitt innført. Noen mulighet for å pålegge et regjeringsmedlem sivil- eller strafferettslig ansvar foreligger derfor ikke, idet den vanlige rettspleies myndighetsområde ikke omfatter handlinger som er foretatt i forbindelse med et regjeringsmedlems myndighetsutøvelse. Et regjeringsmedlems befattning med forvaltningsbedriftens virksomhet vil derfor i høyden kunne få politiske konsekvenser.

3. Den belgiske bergverksvirksomhet er i sin helhet i privat eie. Bergverksvirksomhet drives av ialt 39 forskjellige selskaper, som utnytter ialt 42 konsesjoner.

Etter at denne næringsgren i slutten av 1950-årene hadde gjennomgått en alvorlig økonomisk krise, har staten opprettet organer som øver en meget sterk innflytelse på de enkelte bergverksksselskapers virksomhet. Dette gjelder i første rekke gjennom det såkalte Direktorat for Kullgrubeindustrien («Directoire de l'Industrie Charbonnière»), som ble opprettet ved lov av 16. november 1961. Dette direktorats oppgave ligger i det vesentlige på det område som kan betegnes som økonomisk planlegging, koordinering og rasjonalisering i videste forstand innenfor bergverksindustrien som næringsgren. Direktoratets kompetanse, som er fastlagt i lovens artikkel 4, er til dels av besluttede, dels av rådgivende karakter. Dets vedtak får imidlertid i alminnelighet først virkning etter godkjenning av vedkommende minister. Direktoratet kan fastsette produksjonsprogram for de enkelte bedrifter, fastsette produksjonsfordelingen mellom bedrif-

tene, godkjenne og eventuelt fastsette priser og salgsvilkår, og treffe beslutning om produksjonsstans ved enkelte gruber m. v.

Direktoratet er en forvaltningsbedrift som rettslig sett faller inn under begrepet «parataïque».

Direktoratet består av en president og fire medlemmer, som alle utnevnes av regjeringen. Direktoratet utøver i prinsippet sin myndighet uavhengig av regjeringen, bortsett fra i de tilfelle som er uttrykkelig fastsatt i loven. Regjeringens kontroll med direktoratet utøves gjennom oppnevnte «commissaires du gouvernement», som representerer henholdsvis økonomiministeren og finansministeren. Kommissærene deltar i direktoratets møter og har her rådgivende funksjoner.

Dersom en kommissær finner at de beslutninger som fattes av direktoratet er i strid med lov eller med offentlig interesse, skal vedkommende minister underrettes. Denne kan omgjøre direktoratets beslutninger innen visse frister.

Medlemmene av styret skal dels være særlig kyndige i bergverksdrift, dels i spørsmål vedrørende arbeidsforhold, dels i spørsmål vedrørende energiproduksjon i alminnelighet.

4. Det alminnelige arbeidstilsyn i Belgia er underlagt «Direction de Sécurité de Travail». For så vidt angår bergverksindustrien er imidlertid arbeidstilsynet underlagt en avdeling av den offentlige bergverksadministrasjon («l'Administration des Mines»). Dette organs kompetanse er fastsatt i en rekke lover og forordninger som utgjør en del av den alminnelige bergverksordning.

Det synes å være et gjennomgående trekk når det gjelder arbeidstilsynet i de fleste vest-europeiske land at tilsynet med bergverksvirksomhet er lagt til et særlig organ uavhengig av det alminnelige arbeidstilsyn for industrien for øvrig.

Ved siden av den inspeksjonsvirksomhet som utøves av det statlige arbeidstilsyn, har en et viktig organ i det såkalte øverste råd for sikkerhet («Conseil Supérieur de Sécurité»). Dette er sammensatt av representanter for staten, fagforeningene og arbeidsgiverne. Rådet blir forelagt til uttalelse ethvert utkast til reglement m. v. vedrørende sikkerheten i bergverkene. Også på de enkelte arbeidsplasser er det et utvalg bestående av representanter for bedriftsledelsen og arbeiderne, som behandler sikkerhetsspørsmål i vedkommende bedrift.

5. Det har i de senere år inntruffet en rekke større ulykker i belgiske gruber. Antallet forulykkede ved disse ulykker vil fremgå av følgende oversikt:

År	I gruben	I dagen	I alt
1950	147	20	167
1951	127	12	139
1952	157	20	177
1953	187	15	202
1954	129	18	147
1955	83	13	96
1956	359	15	374
1957	92	9	101
1958	79	9	88
1959	60	14	74
1960	68	4	72

Den synkende tendens som statistikken viser for de siste år må sees på bakgrunn av den betydelige innskrenkning i produksjonen som samtidig har funnet sted.

Av de foreliggende statistiske data fremgår det at arbeidstilsynet i 1960 innstilte på påtale i 8 tilfelle i forbindelse med grubeulykker. En har imidlertid ikke kjennskap til i hvor mange tilfelle dette har ført til at påtale har vært reist.

Den ulykke som har vakt størst oppsikt, er ulykken i Marcinelle i 1956 (S.A. Bois du Cazier). Ved ulykken mistet over 260 arbeidere livet. I forbindelse med denne ulykke ble spørsmålet om straffeansvar reist. Dette gjaldt så vel grubeledelsen som de direkte ansvarlige lokale representanter for arbeidstilsynet. Etter en langvarig rettsforfølgning ble to ansvarlige ingeniører ved selve driften i vedkommende grube straffedømt. Representantene for arbeidstilsynet ble frifunnet. Det var i forbindelse med denne ulykke aldri tale om å utstrekke det rettslige ansvar ut over kretsen av de personer som kunne ansees som direkte ansvarlige for de omstendigheter som hadde en umiddelbar forbindelse med ulykken. Det vil si den tekniske ledelse for vedkommende grube og den lokale representant for arbeidstilsynet.

I forbindelse med ulykken ble det nedsatt en undersøkelseskomisjon. Kommissjonen fastslo at gruben teknisk sett ikke var tidsmessig og at forholdene i den ikke svarte til kravene til en moderne grube.

Ulykken førte til en større debatt i parlamentet. Denne fant sted på grunnlag av undersøkelseskomisjonens rapport. Debatten var av helt generell karakter og gjaldt sik-

kerhetsforholdene i grubene, særlig de eldre gruber, i sin alminnelighet. Debatten hadde ikke form av noen kritikk mot regjeringen eller noen av dens medlemmer. Det ble således ikke tale om å trekke industriministeren, som hadde den øverste ledelse av arbeidstilsynet, til politisk ansvar. Som nevnt foran kan en minister ikke trekkes til rettslig ansvar for sin eller sine organers myndighetsutøvelse.

Frankrike. ¹⁾

1. I Frankrike har statens forretningsdrift et meget betydelig omfang. Den nasjonaliserte sektor anslåes til å utgjøre ca. en syvende del av landets samlede industrielle virksomhet. Den statlige virksomhet er særlig betydelig innen energi- og transportsektorene. Også utenfor de områder som er rent nasjonalisert, har staten ved opprettelsen av eller deltakelsen i selskaper og organisasjoner sikret seg en betydelig direkte innflytelse i forskjellige næringsgrener. Listen over nasjonaliserte selskaper, eller selskaper hvor staten har betydelige økonomiske interesser («Société d' Economie mixte»), inneholder ca. 400 navn.

Når det gjelder de forskjellige organisasjonsformer som statens forretningsdrift har fått, vises det til den oversikt som er gitt i «Innstilling fra Statsselskapskomiteén av 1957», side 36.

Som det vil sees av denne oversikt, er statens forretningsdrift organisert i meget ulike former. I enkelte tilfelle skiller organisasjonen seg ikke nevneverdig fra den alminnelige forvaltning. Dette gjelder særlig de virksomheter som ble nasjonalisert allerede før den annen verdenskrig. I andre tilfelle har virksomhetene en selvstendig organisasjon med sterke likhetspunkter med private forretningsbedrifter.

2. Det kan i denne forbindelse være av interesse å gi en oversikt over den organisasjonsform som gjelder for de nasjonaliserte Renault-fabrikker («La Régie Nationale des Usines Renault»), en bedrift som faller inn under den kategori som i juridisk språkbruk betegnes som «Etablissements publics à caractère industriel et commercial».

Bedriften var opprinnelig et privat aksjeselskap. Dette selskap ble besluttet nasjonalisert ved en forordning av 16. januar 1945. Ved

¹⁾ Framstillingen bygger hovedsaklig på muntlige opplysninger mottatt fra representanter for den nasjonaliserte kullgruveindustri, Renaultfabrikkene, statsrevisjonskommissjonen for offentlige bedrifter samt arbeidstilsynet for bergverkene, og fra tjenestemenn ved Det Europeiske Kull- og Stålfellesskap (C.E.C.A.).

denne forordning ble det tidligere private selskap oppløst samtidig som statselskapet «La Régie Nationale des Usines Renault» ble opprettet.

Bestemmelser om virksomhetens organer og dens myndighetsområde finnes, foruten i den nevnte nasjonaliseringsforordning av 16. januar 1945, i et dekrét av 7. mars 1945.

Virksomheten skal ledes av en generaldirektør («Président-Directeur Général») bistått av et styre («Conseil d'Administration») og et bedriftsråd («Comité Central d'Entreprise»).

Generaldirektøren utnevnes av regjeringen ved dekrét, etter forslag av industriministeren og økonomiministeren. Generaldirektøren, som lønnes av staten og i formen er statstjenestemann, er tillagt et meget vidtgående myndighetsområde. Dette er generelt angitt til å omfatte alle beslutninger og handlinger som er nødvendige for å fremme bedriftens formål. Ved siden av den generelle beskrivelse av generaldirektørens myndighetsområde, inneholder dekrétet av 7. mars 1945 i artikkel 1 nærmere beskrivelse av hans kompetanse. En kan si at generaldirektøren i en viss utstrekning er tillagt funksjoner som i et privat selskap er lagt til selskapets styre.

Styret («Conseil d'Administration») omfatter, foruten generaldirektøren, som er styrets formann, 15 medlemmer som utnevnes av industriministeren etter forslag av henholdsvis industriministeren (2 medlemmer), økonomiministeren (1), finansministeren (1), arbeids- og transportministeren (1), sosialministeren (1) og forsvarsministeren (1). 2 av medlemmene skal foreslåes av industriministeren og arbeidsministeren i fellesskap og skal representere forbrukerinteressene. Endelig er 6 representanter i styret hentet fra arbeider- og funksjonærgruppene innenfor bedriften.

Det er ikke adgang til å utnevne et medlem av nasjonalforsamlingen til medlem av styret. Derimot vil i praksis en rekke av styremedlemmene være embetsmenn.

Styrets funksjoner omfatter bedriftens planlegging og drift i videste forstand, således godkjenning av bedriftens produksjons- og investeringsprogrammer, opprettelse av nye bedrifter, godkjenning av bedriftens årsberetning og regnskap m. v.

Bedriftsrådet («Comité Central d'Entreprise») behandler i det vesentlige spørsmål i forbindelse med arbeidsvilkår m. v. Rådet skal imidlertid forelegges alle spørsmål av betydning vedrørende bedriften og har anledning til å avgi uttalelser.

Régie Renault har en betydelig grad av autonomi i forhold til de statlige organer. I henhold til nasjonaliseringsforordningen av

16. januar 1945 gjelder således ikke visse av de bestemmelser som ellers gjelder om de statlige myndigheters kontroll med statsbedrifter for Régie Renault.

Det er i denne forbindelse av interesse å nevne at selskapet nylig innførte en ordning med fire ukers betalt ferie for sine funksjonærer og arbeidere. Avgjørelse i dette spørsmål ble truffet av generaldirektøren og styret, til tross for at en på regjeringshold fant ordningen uheldig, da den utvilsomt innebar konsekvenser for arbeidslivet i sin helhet, ikke minst for de nasjonaliserte bedrifter i andre sektorer.

3. Forholdet mellom de egentlige statlige organer på den ene side, og de bedrifter som drives i statlig regi på en annen side, har reist en rekke problemer av rettslig og politisk karakter. Noen klare og ensartede regler for myndighets- og ansvarsfordeling har en ikke.

I fransk rettslig terminologi benyttes gjerne betegnelsen «tutel» som en beskrivelse av forholdet mellom de statlige myndigheter på den ene side (nasjonalforsamling, regjering, forvaltningsorganer) og de statlige bedrifter på den annen side. Dette begrep gir uttrykk for det generelle underordningsforhold mellom bedriftene og de statlige organer. Dette underordningsforhold kan imidlertid være av vidt forskjellig karakter når det gjelder de ulike statlige organer og de ulike bedrifter.

Generelt kan det sies at de statlige organers myndighet er begrenset til å utøve en etterfølgende kontroll med bedriftens virksomhet. Dette gjelder særlig for så vidt angår de rene forretningsbedrifter. Gjennom de såkalte «commissaires du gouvernement» utøves imidlertid en ikke ubetydelig direkte innflytelse på og løpende kontroll med bedriftenes virksomhet.

Nasjonalforsamlingens myndighet i forhold til de statlige bedrifter er i hovedsaken av indirekte karakter gjennom bruken av bevilgningsmyndigheten. Ellers øves en indirekte kontroll gjennom de årsberetninger, regnskapsoversikter m. v. som i henhold til forskjellige lovbestemmelser skal sendes nasjonalforsamlingen.

Ved lov av 3. juli 1947 ble det innført bestemmelser om opprettelse av spesialkomitéer under finanskomitéen for undersøkelse og kontroll av statsbedriftenes virksomhet. Disse bestemmelser er imidlertid senere blitt opphevet.

Nasjonalforsamlingens medlemmer kan for øvrig utøve en viss kontroll med regjeringens befatning med de offentlige bedrifter gjennom skriftlige eller muntlige spørsmål i nasjonalforsamlingen. Bare i få tilfelle vil slike spørsmål gjelde andre enn rent økonomiske eller

finansielle sider ved virksomheten. Ved siden av bruken av adgangen til å stille spørsmål til ministeren, kan nasjonalforsamlingen nytte det middel som ligger i adgangen til å sette frem interpellasjoner eller forslag til resolusjoner. Denne adgang nyttes imidlertid i praksis bare i meget begrenset utstrekning når det gjelder saker vedrørende statens forretningsvirksomhet.

Bortsett fra den myndighet som nasjonalforsamlingen har til å påvirke den offentlige forretningsdrift gjennom sin bevilgningsmyndighet, kan en si at nasjonalforsamlingens innflytelse er sterkt begrenset.

Regjeringen eller vedkommende ministerium står på den annen side i et meget direkte myndighetsforhold til bedriftene.

Regjeringens adgang til å kontrollere og å påvirke vedkommende bedrift utspringer for det første av adgangen til å utnevne den øverste administrative leder for vedkommende bedrift og bedriftens styre.

Ved siden av adgangen til å utnevne bedriftens ledelse øver regjeringen en betydelig grad av direkte kontroll med virksomheten gjennom de såkalte «contrôleurs d'état».

Ved dekret av 25. oktober 1935 ble det opprettet et eget embetsverk («le Corps Unique des Contrôleurs d'Etat»). I motsetning til bedriftens administrative ledelse og styre, som, til tross for å være utnevnt av regjering eller vedkommende minister, ansees for å representere bedriften, er dette embetsverk regjeringens egentlige representanter ved bedriftene.

De såkalte «contrôleurs d'état» har adgang til å foreta meget vidtgående undersøkelser når det gjelder virksomhetens drift og holder vedkommende minister underrettet. De har adgang til å delta i styremøter og har adgang til å uttale seg, men har ikke stemmerett.

En skal merke seg at en virksomhet som Renault-fabrikkene ikke er underkastet kontroll av dette embetsverk. Den særstilling som denne virksomhet har fått i denne henseende, har sin bakgrunn i at denne bedrift i motsetning til de fleste øvrige statsbedrifter ikke er et monopol og derfor har et større behov for autonomi i forhold til de statlige organer.

Ved siden av det forannevnte embetsverk som er underlagt økonomiministeriet, har også de enkelte fagministerier som vedkommende bedrift hører under sine egne representanter ved bedriftene. Disse betegnes som «commissaires du gouvernement». Gjennom disse utøver vedkommende minister sin instruksjons- og kontrollmyndighet.

Det finnes ingen generell lov om regjeringens kommissærer, men bestemmelser om disse finnes i de fleste av de lover vedrørende

organisasjonsformen for de forskjellige bedrifter.

Ved lov av 6. januar 1948 ble det opprettet et eget og frittstående organ til å øve kontroll med den statlige forretningsvirksomhet. Dette organ betegnes som kommisjonen for kontroll av de offentlige bedrifters virksomhet («Commission de Vérification des Comptes des Entreprises Publiques»).

Dette organ er sammensatt av medlemmer av den offentlige statsrevisjon («Cour des Comptes») og oppnevnes av regjeringen. Kommisjonen foretar årlig gjennomgåelse av bedriftenes regnskaper og årsberetninger. På grunnlag av denne gjennomgåelse sender den til vedkommende minister en rapport om resultatet av undersøkelsene. I denne forbindelse uttaler den seg om den kommersielle og finansielle ledelse av bedriften.

Ved siden av meldingene til vedkommende minister sender den hvert år til nasjonalforsamlingen, statsministeren og statsrevisjonen en samlet beretning om virksomheten ved de forskjellige statsbedrifter. I denne forbindelse kan kommisjonen sette frem forslag til endring i organisasjonsformen for vedkommende virksomhet og uttale seg om bedriftens stilling i sin alminnelighet.

Kommisjonen skal videre stille til disposisjon for nasjonalforsamlingen alle opplysninger vedrørende en bedrifts stilling dersom nasjonalforsamlingen anmoder om det.

Kommisjonens kontroll omfatter samtlige statsbedrifter. Når det gjelder bedrifter med blandet kapital er dens kompetanse imidlertid begrenset til bedrifter hvor staten har mere enn 30 pst. av aksjeinteressene.

En skal merke seg at kommisjonens kompetanse ikke er begrenset til rent regnskapsmessige eller finansielle spørsmål. Kommisjonen undersøker, vurderer og uttaler seg også om bedriftens virksomhet i sin alminnelighet. Det gjelder f. eks. investeringsplaner, bedriftens tekniske standard m. v.

4. Fransk bergverksindustri er dels på private, dels på offentlige hender. Når det gjelder kullgrubeindustrien er denne nasjonalisert ved lov av 17. mai 1946.

Den nasjonaliserte franske kullindustri har fått en sterkt desentralisert organisasjonsform. Denne er nå fastsatt ved dekret av 4. september 1959. Det er opprettet et sentralt organ, «Les Charbonnages de France», samt 9 lokale organer, «Les Houillères de Bassin».

Det sentrale organ har den øverste ledelse av kullindustrien. Den fastlegger investeringsprogrammet, prispolitikk, leder teknisk forskning og representerer industrien utad. Dis-

triktsorganene forestår på sin side selve produksjonsvirksomheten.

Når det gjelder organisasjonsformen for de enkelte organer er denne ikke vesentlig forskjellig fra den som gjelder for andre nasjonaliserte forettningsbedrifter. Både direktøren og styret oppnevnes av regjeringen ved dekret. Styret består av 15 medlemmer hvorav 5 representerer staten, 2 representerer forbrukerinteressene og 5 representerer fagforeningene. Endelig oppnevnes det 3 medlemmer på grunnlag av deres særlige kyndighet i industri og finansielle spørsmål.

De lokale organer, «Les Houillères de Bassin», har en organisasjonsform som i hovedsaken svarer til den som gjelder for det sentrale organ. Den viktigste forskjell er at det sentrale organ, «Les Charbonnages de France», er representert i styret.

Den nasjonaliserte kullindustri har en noe mindre autonomi i forhold til de statlige myndigheter enn f. eks. Régie Renault. En lang rekke beslutninger og handlinger får først gyldighet etter å være godkjent av vedkommende fagminister som bergverkene hører under, finansminister og økonomiministeren. Dette gjelder således med hensyn til de større investeringsprogrammer, langsiktige låneopptak og andre viktigere disposisjoner på det finansielle område. Tilsvarende gjelder for de enkelte lokale organer. Her kreves imidlertid samtidig godkjennelse av det sentrale organ, «Les Charbonnages de France».

For den nasjonaliserte kullindustri gjelder bestemmelsene om kontroll av de såkalte «contrôleurs d'état». Regjeringen, eller vedkommende minister, er representert av en «commissaire du gouvernement», som i dette tilfelle er en tjenestemann under den sentrale bergverksadministrasjon («Direction des Mines»). Denne har adgang til å delta i styremøter og avgi uttalelser, men har ikke stemmerett. Han har krav på å bli gjort kjent med alt materiale vedrørende virksomheten i samme utstrekning som styrets medlemmer.

5. Det franske arbeidstilsyn ligger under arbeidsministeriet. Bestemmelsene om arbeidstilsynets organisasjon og kompetanse finnes i den alminnelige lovgivning om arbeidsforhold («Code de Travail»).

Hovedregelen er at alle industrigrener er underkastet arbeidstilsynets myndighet. Dette gjelder så vel de private bedrifter som de statlige virksomheter.

Bergverksvirksomheten er i henhold til artikkel 65 i «Code de Travail» unnatt fra det alminnelige arbeidstilsyns myndighet. Bergverksvirksomheten er underlagt et særlig arbeidstilsyn som administrativt tilhører bergverksavdelingen i industriministe-

riet («Direction des Mines»). Dette gjelder så vel de private grubeselskaper som de offentlige virksomheter, herunder den nasjonaliserte kullindustri («Les Charbonnages de France»).

Den alminnelige franske bergverkslov («Code Minier») inneholder i artikkel 85 bestemmelse om at nødvendige sikkerhetsbestemmelser for bergverkene skal utferdiges ved dekret. Med hjemmel i denne bestemmelse utarbeider arbeidstilsynet de nødvendige sikkerhetsbestemmelser for bergverkene.

Det stedlige arbeidstilsyn med bergverkene utøves av de regionale bergmestere («Ingénieurs en chef des mines»). Av disse er det i alt 12. Bergmestrene er industriministeriets regionale representanter og arbeidstilsynet innenfor bergverkene er bare en del av deres funksjoner.

Ved ulykker tilkalles den stedlige bergmester, som etter å ha foretatt undersøkelser, sender rapport til påtalemyndighetene. Dersom bergmesteren i sin rapport uttaler at det foreligger et kritikkverdig forhold og foreslår påtale, setter påtalemyndighetene i verk rettslige skritt i sakens anledning. Hvorvidt påtalemyndighetene går til slike skritt er med andre ord avhengig av bergmesterens innstilling.

I praksis har det vært reist påtale i en rekke tilfelle i forbindelse med ulykker i grubeindustrien. Myndighetene er imidlertid ikke i besittelse av noen oversikt over antallet av straffesaker i forbindelse med ulykker i den franske grubeindustri.

Ved dekret av 14. januar 1909 er det fastsatt at det skal oppnevnes en funksjonær ved hver grube som overfor myndighetene er ansvarlig for de tekniske sider ved driften. Dette ansvar omfatter også overholdelsen av sikkerhetsforskrifter. En skal imidlertid merke seg at i de tilfelle hvor en arbeider eller funksjonær ved gruben har vist kritikkverdig forhold i forbindelse med en ulykke og av den grunn gjøres til gjenstand for straffeforfølgning, vil det strafferettslige ansvar ikke uten videre utvides til å omfatte vedkommende som er oppnevnt som teknisk ansvarlig for gruben i henhold til det forannevnte dekret. Dennes ansvar i disse tilfelle er med andre ord ikke automatisk. Spørsmålet om å ilegge ham et strafferettslig ansvar er betinget av at han selv har vist et kritikkverdig forhold i forbindelse med de omstendigheter som har ført til ulykken. I praksis kan en si at det bare er i ytterst få tilfelle at denne person er blitt ilagt et strafferettslig ansvar.

Generelt kan det sies at strafferettslig ansvar har vært begrenset til de som kan sies å være umiddelbart ansvarlige, og kretsen av

de ansvarlige har vært meget liten. Som regel har den begrenset seg til vedkommende ingeniør som har vært direkte ansvarlig for de forhold som har ført til ulykken.

Det har i forholdsvis få tilfelle vært tale om å pålegge arbeidere strafferettslig ansvar. I alminnelighet har det vært ingeniører knyttet til driften som har vært gjenstand for straffeforfølgning.

I denne forbindelse kan det nevnes at etter en ulykke i den franske statlige kullindustri i 1960, som kostet 5 menneskeliv, er reist tiltale mot den tekniske leder for den grube hvor ulykken inntraff. Hans kritikkverdige forhold ansees for å være at han ikke har tatt de skritt som var nødvendige av sikkerhetsmessige grunner for å sikre avløp for gassdannelse i gruben. Det har imidlertid i denne forbindelse ikke vært tale om å utvide kretsen av de ansvarlige til andre enn denne ingeniør, som ledet driften ved vedkommende grube. Det har således ikke vært tale om å reise spørsmål om ansvar for ledelsen for vedkommende «bassin». Den nevnte sak er ennå ikke pådømt.

De franske myndigheter opplyser at det i praksis aldri har hendt at noen representanter for arbeidstilsynet er blitt satt under tiltale for kritikkverdig forhold i forbindelse med grubeulykker. Det innrømmes imidlertid at en representant for arbeidstilsynet teoretisk kan ha utvist et så kritikkverdig forhold i forbindelse med tilsyn med overholdelsen av sikkerhetsforskriftene at det kan bli tale om et strafferettslig ansvar for vedkommende.

Som nevnt foran, omfatter arbeidstilsynet for grubeindustriens myndighetsområde så vel den private som den nasjonaliserte grubeindustri. Høyere tjenestemenn innenfor arbeidstilsynet har gitt uttrykk for at det forhold at den franske kullindustri er statlig ikke har reist særlige problemer for utøvelsen av arbeidstilsynets myndighet.

6. Det har i fransk grubeindustri funnet sted en rekke alvorlige ulykker etter den siste krig. Ingen av ulykkene har imidlertid hatt det samme katastrofale omfang som den foran nevnte ulykke i Marcinelle i Belgia i 1956.

De ulykker som har krevet flest menneskeliv, har alle funnet sted i kullgrubeindustrien. De fleste av disse skyldes antenning av grube-gass.

Av de større ulykker innenfor kullindustrien kan nevnes en ulykke i 1946 som krevet 13 menneskeliv, en ulykke i 1948 som krevet 23 menneskeliv, ulykker i henholdsvis 1950,

1951 og 1952 som hver krevet 13 menneskeliv, og to ulykker i 1958 som krevet henholdsvis 20 og 12 menneskeliv.

Ulykkesfrekvensen innenfor kullgrubeindustrien vil fremgå av følgende tall over tapte menneskeliv som følge av ulykker:

År	I gruben	I dagen	Totalt
1953	163	17	180
1954	157	22	179
1955	128	23	151
1956	121	32	153
1957	164	26	190
1958	169	21	190
1959	157	14	171
1960	96	21	117
1961	98	20	118

Når en sammenlikner de relative tall, beregnet på grunnlag av utførte arbeidsdager i de forskjellige grubeindustrier, for den statlige kullindustri på den ene side og de øvrige grubeindustrier på den annen side, ligger tallene for tapte menneskeliv betydelig lavere i kullgrubeindustrien, i henhold til den offisielle statistikk.

I forbindelse med grubeulykker har det hyppig forekommet at almenheten har reist spørsmålet om sikkerhetsforholdene i vedkommende gruber. Den kritikk som har vært reist og den diskusjon som har funnet sted i denne forbindelse har imidlertid aldri nådd utenfor det lokale område hvor vedkommende grube ligger. Sikkerhetsforholdene i gruber har aldri kommet opp til diskusjon på nasjonalt plan i forbindelse med grubeulykker.

I nasjonalforsamlingen har det i enkelte tilfelle forekommet at en deputert har stillet skriftlige spørsmål til industriministeren etter en ulykke i grubeindustrien. Dette har imidlertid aldri ført til at spørsmålet er blitt tatt opp til generell diskusjon i nasjonalforsamlingen, og det har aldri vært reist spørsmål om ansvar for noe regjeringsmedlem.

Nederland. ¹⁾

1. Den nederlandske bergverksvirksomhet drives dels i privat, dels i offentlig regi.

Den offentlige bergverksvirksomhet drives av et eget selskap. «Staatsmijnen in Limbourg», som er landets største bergverksforetagende. Selskapets produksjon utgjør ca. to tredjedeler av landets totale kullproduksjon. Ved siden av selve grubedriften

¹⁾ Framstillingen bygger hovedsakelig på opplysninger mottatt av tjenestemenn ved Det Europeiske Kull- og Ståfelleskap (C.E.C.A.).

har selskapet forskjellige foredlingbedrifter. Selskapet beskjeftiger over 40 000 personer. Av disse er 26 000 beskjeftiget ved selve grubedriften.

Selskapet ble startet i 1902 etter at en lov av 1901 hadde gitt staten enerett på de gjenstående kullfelter i provinsen Limbourg. Loven av 1901 bestemmer bl. a. at den alminnelige bergverkslov av 1810 skal gjelde også for statens bergverksdrift og at særlige bestemmelser vedrørende statens bergverksvirksomhet, dens organisasjonsform m. v. skal utferdiges av kongen. Dette ble gjort ved en forordning av 1913, som senere har vært gjenstand for en rekke endringer. Nærmere direktiver for selskapets virksomhet er med hjemmel i denne forordning gitt i en instruks utferdiget av økonomiministeriet. Denne fastslår bl. a. at selskapet prinsipielt skal drives etter de samme regler og prinsipper som et privat selskap. Rettslig sett har det stort sett de samme rettigheter og plikter som andre bergverksforetagender. Dette gjelder med hensyn til fondsopplegg, skatteplikt m. v. Selskapet er imidlertid ikke underkastet den alminnelige selskapslovgivning.

I likhet med hva som gjelder for private selskaper, foretas den regnskapsmessige kontroll av private, statsautoriserte revisorer. Samtidig er selskapet gjenstand for kontroll av den alminnelige statsrevisjon («Cour Générale des Comptes»).

Som nevnt er selskapet ikke undergitt den alminnelige selskapslovgivning, og dets organisasjonsform, som er fastlagt i den forannevnte forordning, er av helt spesiell karakter.

Selskapets administrative ledelse, som utnevnes av økonomiministeren, er direkte underlagt denne. Det finnes ingen organer som tilsvarende styre eller generalforsamling. Ved forordningen av 1913 er det imidlertid opprettet et rådgivende organ, det såkalte bergverksråd, for å bistå ministeren. Rådets oppgaver er dels å avgi anbefalinger til ministeren i alle spørsmål vedrørende bergverksdriften i Nederland — dette gjelder så vel private som den offentlige bergverksdrift — dels å utøve kontroll med driften av det statlige bergverks-selskap. I den sistnevnte egenskap overvåker bergverksrådet at de direktiver som er gitt for virksomheten blir overholdt. Dets funksjoner i denne henseende svarer i en viss grad til de funksjoner som er tillagt styret i en privat bedrift.

Til tross for det forhold at den økonomiske

ledelse av en statlige bergverksvirksomhet er basert på de samme prinsipper som de som gjelder for en privat virksomhet, er den underkastet visse av de særlige lovbestemmelser som gjelder for statens bedrifter i alminnelighet. Dette gjelder særlig med hensyn til budsjett og regnskap m. v.

Spørsmålet om myndighets- og ansvarsfordeling synes ikke å reise særlige problemer når det gjelder dette selskap. I formen står vedkommende minister i et meget direkte myndighets- og ansvarsforhold til selskapet. På den annen side har han, på grunn av det foran nevnte bergverksråds stilling som rådgiver i alle viktige spørsmål vedrørende selskapet, en betydelig beskyttelse mot å bli tillagt ansvar på et rent faglig grunnlag for selskapets drift.

2. Det nederlandske arbeidstilsyn ligger administrativt under økonomiministeren, med andre ord den samme minister som har den øverste myndighet når det gjelder den statlige bergverksvirksomhet. Arbeidstilsynets myndighetsområde gjelder så vel private som statlige bergverksforetagender.

Når det gjelder arbeidstilsynet med bergverksvirksomheten er dette lagt til et særlig organ. Dette organ er ansvarlig for sikkerheten så vel i det offentlige som i de private grubeforetagender.

3. Ifølge statistiske oppgaver viser antallet ulykker i det nederlandske statsdrevne bergverksselskap i løpet av de siste 20 år en klar synkende tendens. Det er imidlertid vanskelig å bedømme hvorvidt ulykkesfrekvensen har vært mindre innenfor dette foretagende enn i den private grubevirksomhet.

Når en sammenlikner de statistiske data for Nederland med forholdene i andre land (Belgia, Frankrike, Storbritannia og U.S.A.), fremviser tallene for det nederlandske stats-selskap en langt lavere ulykkesfrekvens enn tallene for andre land.

Etter krigen har statsbedriften vært rammet av to større ulykker. Ved hver av ulykene omkom det 13 arbeidere. De nevnte ulykker skyldtes omstendigheter som ble karakterisert som hendelige. I ingen av de to tilfeller har det vært påvist mangelfull overholdelse av offentlige eller interne sikkerhetsforskrifter eller annet kritikkverdige forhold fra selskaps eller de ansattes side. Heller ikke har en kunne påvise at sikkerhetsforskriftene i seg selv har vært mangelfulle på noen punkter. Spørsmål om strafferettslig ansvar har derfor ikke vært reist.

Storbritannia. ¹⁾

En betydelig del av det britiske næringsliv drives av staten. Man har rene forvaltningsbedrifter som f. eks. the Post Office, som ledes av en minister som eget departement. I enkelte begrensede tilfelle drives virksomhetene i aksjeselskapsform (company limited by shares), hvor staten eier alle eller det vesentligste av aksjene. Det viktigste eksempel er visstnok Anglo Iranian Oil Company, hvor den engelske stat har majoriteten av aksjekapitalen. Noen konstitusjonell kontroll forekommer så vidt skjønnes ikke i slike selskaper, som i det ytre helt behandles på samme måte som privateide aksjeselskaper. Regjeringen utpeker det antall styremedlemmer som skal representere statens aksjeinteresser. Disse velges av generalforsamlingen og er visstnok bare ansvarlige overfor selskapet og dets organer. Utbyttet på statens aksjer går til Finansdepartementet. Så vidt skjønnes har man hittil antatt at denne form for forretningsvirksomhet fra statens side ikke reiser konstitusjonelle problemer av noen art.

Den alt overveiende del av det nasjonaliserte næringsliv i Storbritannia drives imidlertid i form av såkalte «public corporations». Disse korporasjoner eies av staten alene, og er i hvert enkelt tilfelle opprettet ved en egen lov. Denne organisasjonsformen trengte gjennom i første halvdel av dette århundre. Det første rene eksempel skal være the Central Electricity Board, som ble etablert ved the Electricity Supply Act av 1926. Seinere fikk man en rekke slike korporasjoner, særlig under arbeiderpartiregjeringen fra 1945 til 1950. De viktigste nasjonaliseringer denne regjering foretok gjaldt kullindustrien (the Coal Industry Nationalisation Act 1946), flytransporten (the Civil Aviation Act 1946), elektrisitetsindustrien (the Electricity Act 1947), jernbanene og veitransporten (the Transport Act 1947, gassindustrien (the Gas Act 1948) og stålindustrien (the Iron and Steel Act 1949). Nasjonaliseringen av stålindustrien ble som kjent opphevet da det konservative parti igjen overtok regjeringmakten. De øvrige nasjonaliseringer står imidlertid ved lag, og omfatter en betydningsfull

del av det britiske næringsliv med ca. 2 millioner ansatte og milliarder av pund i investert kapital. Det kan f. eks. nevnes at nesten alt kull i Storbritannia produseres av statseide kullgruver. Nasjonaliseringslovene er i hovedsaken bygget over samme mønster, og man vil derfor i det følgende holde seg til kull-loven fra 1946, som er et lovarbeid på 68 trykte sider.

Utgangspunktet for lovgivningen har vært at korporasjonene må ha en betydelig uavhengighet av regjeringen og Parlamentet hva angår den forretningsmessige ledelse, noe det har vært enighet om blant alle de politiske partier. Det kan her innskytes at den britiske konstitusjonen så vidt skjønnes ikke reiser problemer med hensyn til bestyrelsen av og kontrollen over statseiendom slik som følger av den norske grunnlovs § 19. På den annen side har man antatt at korporasjonenes selvstyre må begrenses av sikkerhetskauteiler ut fra almene hensyn. Lovene søker derfor å fastlegge ansvarsforholdet mellom korporasjonene og regjeringen og til dels også mellom regjeringen og Parlamentet. Reglene som oppstilles er imidlertid lite skarpe, og så vidt vites er disse ansvarsforhold — i samsvar med britisk tradisjon — heller ikke satt på spissen i praksis.

Hver av korporasjonene ledes av et styre (board) som oppnevnes av den minister korporasjonen hører under, det vil i praksis si enten the Minister of Power eller the Minister of Transport and Civil Aviation. Kullstyret (the National Coal Board) består for tiden av en formann, en viseformann og 6 andre medlemmer på heldags arbeidstid, og av 4 «deltids» medlemmer. De siste har ingen administrative plikter ved siden av styrevervet. Kull-lovens artikkel 2 utelukker uttrykkelig medlemmer av Parlamentet fra å sitte i styret. De regler som gjelder om statstjenestemenns plikter og adgang til å inneha bierverv, medfører videre at disse heller ikke kan inneha styreverv i korporasjonene. Derimot hender det at tidligere tjenestemenn blir oppnevnt. Mesteparten av styremedlemmene tas imidlertid fra næringslivet i videste forstand, derunder også fagforeningsfolk som ved oppnevningen har fratrudd alle tidligere tillitsverv.

¹⁾ Framstillingen bygger hovedsakelig på følgende kilder:

Innstilling fra Statselskapskommisjonen av 1953 side 14—17. Innstilling fra Statselskapskomiteén av 1957 side 37—38, som igjen i stor utstrekning bygger på den svenske professor Håstads utredning fra 1956 om «Statsägda företag i utlandet» (Statens offentliga utredningar 1956 : 24).

Mackenzie and Grove: Central Administration in Britain (2. opptrykk London 1961), særlig kapittel 23.

«Nationalised Industries in Britain», brosjyre utgitt i 1960 av the United Kingdom Government Overseas Information Services, samt skriftlige og muntlige opplysninger mottatt fra the Ministry of Power.

Korporasjonene er selvstendige rettssubjekt og slutter avtaler, erverver eiendom og opptrer under prosesser i eget navn. De er selvfinansierende og har ingen plass på statsbudsjettet, og har videre selvstendig revisjon. Både i prinsippet og i praksis har styret en selvstendig stilling.

Ministerens rettigheter i forhold til styret er fast lagt i kull-lovens artikkel 3. Det heter her at ministeren — etter å ha drøftet saken med styret — kan gi dette pålegg av generell art med hensyn til utøvelse av myndighet i saker som etter ministerens oppfatning påvirker nasjonale interesser. Videre må styret innhente samtykke fra ministeren når det gjelder spørsmål som medfører betydelige kapitalutlegg, eller som gjelder opplæring, utdanning og forskning. Endelig har styret en alminnelig opplysningsplikt i forhold til ministeren, og plikter i den anledning å sende ham regnskaper m.v. i det omfang denne måtte bestemme.

Etter kull-lovens artikkel 54 skal styret snarest mulig etter utløpet av regnskapsåret sende ministeren en rapport om sin virksomhet i det forløpne år og om sine fremtidige planer, og denne rapporten skal ministeren sende gjenpart av til Parlamentet. Rapporten skal videre normalt gjengi ethvert direktiv som ministeren formelt har gitt styret i det forløpne år. Det har imidlertid svært sjelden vært gitt slike direktiver, idet ministeren normalt gjør sin vilje gjeldende i uformelle konsultasjoner med styret.

I praksis utøver etter dette ministeren — og derigjennom Parlamentet — streng kontroll med styrene når det gjelder finansielle spørsmål og større investeringsplaner. Videre har ministeren herredømme over styrenes sammensetning og kan i visse tilfelle avskjedige styremedlemmer før den vanlige funksjonstid (fra 5 til 10 år) er ute. Men ellers er loven forstått derhen at verken regjeringen eller Parlamentet har adgang til å gripe inn i den daglige ledelse av korporasjonene (day to day management), det er utelukkende styrets alminnelige politikk (general policy) som er gjenstand for instruksjon fra ministerens side og dermed også for parlamentarisk ansvar og kontroll. I Parlamentet har det gjentagne ganger hendt at ministeren har avvist spørsmål m. v. som gjelder de nasjonaliserte industrier, med den begrunnelse at spørsmålet ligger utenfor hans kompetanse. Det vil imidlertid lett sees at de grenser som er nevnt for ministerens myndighet er lite klare, og det må i praksis antas at det i

vesentlig grad vil bero på den enkelte ministers oppfatning av sine oppgaver hvor langt han vil gå i retning av inngrep overfor de nasjonaliserte industrier som er underlagt ham. Bl. a. den omstendighet at ministeren avgjør hvorvidt et styremedlem skal gjenoppnevnes eller ikke, innebærer selvfølgelig også faktisk sett at ministerens henstillinger til styret får betydelig vekt.

Parlamentet øver sin innflytelse overfor de nasjonaliserte industrier gjennom debattene om tillatelse til korporasjonene til å oppta lån eller om andre finansielle spørsmål. Videre gjennomgår huset de rapporter og regnskaper for virksomhetene som korporasjonene selv plikter å avgi, jfr. ovenfor. Endelig oppnevner Underhuset for hver sesjon en spesialkomité av parlamentsmedlemmer valgt på partibasis til å følge de nasjonaliserte industrier (the Select Committee on Nationalised Industries). Bakgrunnen for denne spesialkomitéen var at de enkelte parlamentsmedlemmer fant det vanskelig å vurdere og ta stilling til det voluminøse materiale som hvert år kom til Parlamentet om de kompliserte nasjonaliserte industrier. Man fant det derfor nødvendig å etablere en egen institusjon innen Parlamentet som kunne analysere materialet og ha den tilstrekkelige oversikt for diskusjon og vurdering av dette. Til orientering kan innskytes at Parlamentet ikke har noen faste komitéer slik som f. eks. det norske storting. Organiseringen og mandatet for denne institusjon var gjenstand for flere utredninger. De spesialkomitéer som har vært oppnevnt etter 1956 har hatt til hovedoppgave å vurdere rapporter og regnskaper fra de nasjonale industrier som er organisert ved lov, hvis utøvende styre er oppnevnt av regjeringen (en minister) og hvis midler ikke helt eller i det vesentlige gis over statsbudsjettet. Komitéen har myndighet til å kreve skriftlige og muntlige opplysninger fra alle tjenestemenn både i ministeriene og i vedkommende industrier. I praksis har komitéen hatt til oppgave å sikte, klargjøre, analysere og om nødvendig supplere de informasjoner som gis huset om «the public corporations», og i det hele virke som bindeledd mellom disse og Parlamentet. Noen makt til direkte å gjennomtvinge sine synspunkter overfor ministeren eller korporasjonene har imidlertid komitéen ikke. Komitéen publiserer sine undersøkelser i omfangsrike rapporter, som vedkommende minister gir en skriftlig kommentar til. Deretter blir materialet vanligvis debattert i Underhuset. Hitil har komitéen bl. a. hatt for øye å vurdere korporasjonenes forretningspolitikk og effektivitet, og søkt å fastlegge grensene mellom styrets og ministerens

ansvarsområder. Det er av interesse å legge merke til at komitéen i sine rapporter til dels skarpt har kritisert ministrene (regjeringen) fordi de har forsøkt å tilta seg for stor makt i forhold til styrene i korporasjonene.

Hva særlig angår ansvaret for sikkerheten i kullgruveindustrien, skal man opplyse:

Kull-loven nasjonaliserte over 1 500 kullgruver, men noen mindre kullgruver er fremdeles i privat eie. For samtlige kullgruver gjelder de alminnelige sikkerhetsbestemmelser i the Mines and Quarries Act av 1954. Dette er et meget omfangsrikt og detaljert lovverk på ca. 130 trykksider. Etter lovens artikkel 1 påhviler det i prinsippet vedkommende gruveeier å foreta det nødvendige for at lovens sikkerhetsbestemmelser blir overholdt under driften. For de nasjonaliserte gruver vil dette si. Kullstyret (the National Coal Board). Denne plikten er imidlertid for så vidt angår straffansvaret av rent teoretisk art. Kullstyret er toppen av et meget stort administrativt apparat. Styret har delt kullfeltene i Storbritannia opp i en rekke områder, som hvert administreres av et såkalt «divisional board» direkte underlagt Kullstyret. Hvert område er så delt inn i kretser, ialt 47 stykker med en «general manager» som administrativt overhode. Disse kretsene er igjen delt opp, og nederst på den administrative pyramide står kullgrubedirektørene som leder de gruver som forretningsmessig drives sammen, i alt ca. 690 stykker. Det er disse direktørene som har det direkte personlige ansvar for overholdelsen av sikkerhetsforskriftene i de gruver de leder, jfr. the Mines and Quarries Act artikkel 2. Kontrollen med at sikkerhetsforskriftene blir overholdt, skjer ved det arbeidstilsyn (the Mines and Quarries Inspectorate) som administrativt sorterer under the Minister of Power. Arbeidstilsynet er skarpt atskilt fra de avdelinger innen samme ministerium som administrerer hva man kan kalle statens eierinteresser i de nasjonaliserte industrier, derunder også kullgruveindustrien, jfr. ovenfor.

Det har skjedd flere alvorlige ulykker i de nasjonaliserte kullgruver. Siden 1945 har det vært 34 større ulykker med i alt 571 omkomne, mens mellom 200—300 mann omkommer hvert år ved alminnelige arbeidsulykker i grubene. Det er opplyst at i de siste 6—7 år har man hatt over 10 ulykker med til dels store tap av menneskeliv. Etter hver slik

ulykke foretas det granskning ved en inspektør fra arbeidstilsynet, eventuelt offentlig avhør. Hensikten med granskningen er først og fremst å finne årsaken til ulykken for å avverge lignende tilfeller i framtiden, derimot ikke å ta stilling til om det er begått ansvarsbetingende feil. Dersom en rapport synes å vise at det er begått slike feil, kan det imidlertid bli spørsmål om å reise sak ved straffedomstolene. I to tilfelle er det i de seinere år reist slik straffesak mot den stedlige gruve-direktør. En sak endte med frifinnelse, mens direktøren i den annen ble dømt til bøter for uaktsomhet i forbindelse med en gruvebrann.

Noe eksempel på at gruveledelsen høyere opp er blitt påført straffeansvar for overtredelse av sikkerhetsforskrifter, har man etter det opplyste ikke. Når det gjelder de nasjonaliserte gruver, er det så vidt skjønnes oppfatningen at det heller ikke teoretisk sett kan bli noe ansvar for ministeren for manglende overholdelse av sikkerhetsforskrifter. Dette ansees nemlig som et spørsmål om den daglige ledelse av gruvene, for hvilket alene korporasjonens vedkommende har ansvaret, jfr. ovenfor. Men the Minister of Power kan visstnok teoretisk sett bli ansvarlig overfor Parlamentet for manglende overholdelse av sikkerhetsforskriftene på et annet grunnlag, nemlig hvis det kan bebreides ham at han ikke i egenskap av arbeidstilsynets øverste leder har varetatt sine plikter. Dette teoretiske ansvar er det vanlige parlamentariske ansvar. Riksrettsansvaret (impeachment) eksisterer riktignok på papiret i Storbritannia, men eventuelle forsømmelser m. v. av den art det her kan bli tale om, antas ikke å fylle betingelsene for et slikt straffansvar.

Sverige. 1)

Den svenske stat driver en betydelig forretningsvirksomhet. En del av denne er et ledd i den alminnelige statsforvaltning, og er underkastet de alminnelige regler for statsforvaltningen. Men hovedtyngden av statens forretningsdrift står i en annen stilling. Den er dels organisert som såkalte «affärsdrivande verk», dels som aksjeselskaper (aktiebolag).

Blant de affärsdrivande verken kan nevnes postverket, telegrafverket, jernbanene, domänverket, statens vattenfallsverk, statens reproduktionsanstalt, luftfartsverket og försvaret fabriksverk. Det er av interesse

å nevne at selv om ledelsen av et verk står under kontroll av Kongen og Riksdagen, arbeider ledelsen selvstendig i forhold til vedkommende departements sjef. Et verk har for øvrig også normalt større frihet enn den offentlige forvaltning. Verket dekker i alminnelighet sine utgifter før det innbetales overskudd til statskassen. Der er i et verk også mindre rigorøse bestemmelser med hensyn til nyanskaffelser enn de regler som gjelder for den offentlige forvaltning, og ledelsen står noe friere i personalspørsmål, selv om det i store trekk er bundet til de offentlige regulativer.

I aksjeselskaps form drives ca. 30 virksomheter av forskjellig slag. Som eksempler kan nevnes monopolbedrifter som AB Svenska Tobaksmonopolet og AB Vin- og Spritsentralen. Videre banker som AB Industrikskredit og Sveriges Kreditbank og restauranter organisert ved Sveriges Centrala Restaurang AB og AB Trafikrestauranger. Videre industrielle bedrifter som Luossavaara-Kiirunavaara AB, Norrbottens Järnverk AB, AB Statsgruvor, Svenska Skifferolje AB og AB Statens Skogsindustrier og endelig foretak av særlig art som Svenska Penninglotteriet AB og AB Tipstjänst. Flere av disse selskaper har er betydelig kapital: det største selskap Kiiruna har således en aksjekapital på 500 millioner kroner, jernverket har 300 millioner, skogsindustri 79 millioner og kreditbanken 60 millioner.

Enkelte av de selskaper som her er nevnt, er ikke helt ut statseide, idet det finnes relativt ubetydelige aksjeposter på privat hånd, men i de fleste utredninger betegnes selskapene som statlige aktiebolag. I tillegg til disse ca. 30 aksjeselskaper kommer det omkring 40 datterselskaper.

Samtlige aksjeselskaper er (med et par spesielle unntak) underlagt den alminnelige svenske aksjelov av 14. september 1944. Det er her av interesse å merke at etter den svenske lov skal administrerende direktør alltid velges av styret. jfr. lovens § 78 som har til hensikt å styrke en forretningsmessig ledelse av selskapet. Videre bør det nevnes at man i Sverige ikke kjenner noe organ mellom styret og generalforsamling, som det norske representantskap. Men styret er i de offentlige svenske selskaper forholdsvis tallrikt, slik at mange saker i realiteten avgjøres av et mindre arbeidsutvalg. Statsråden har en annen stilling

i et aksjeselskap enn i et offentlig verk. Verkets ledelse arbeider som nevnt uavhengig av departementet og dets sjef. Men i aksjeselskapet, hvor statsråden lar seg representere på generalforsamlingen, blir ledelsen mer bundet til forvaltningen. Etter vanlige aksjerettslige grunnsetninger vil det ligge under statsrådens (departementets) myndighet å bestemme vedtektene, velge styret, fastsette årsoppgjøret og treffe avgjørelse i andre saker av viktighet på generalforsamlingen.

Den løpende forvaltning av selskapene er det ikke vanlig at statsråden (departementet) blander seg inn i. Det hender nok at statsråden også mellom generalforsamlingene kan øve et visst påtrykk for å få styrets beslutninger i den retning han ønsker, men dette hører til sjeldenhetene. I en viss utstrekning forekommer det uformelle kontakter mellom styremedlemmene og vedkommende statsråd, men det er vanskelig å si noe nærmere om omfanget av denne kontakten. Enkelte selskaper har i en viss utstrekning holdt departementet orientert om sin virksomhet gjennom løpende rapporter, særlig om selskapenes økonomiske stilling — eller for øvrig i forbindelse med at selskapet har vært gjenstand for oppmerksomhet fra riksdagens, pressens og almenhetens side.

Det kan nevnes at det ikke er uvanlig at departementstjenestemenn velges som styremedlemmer. I de helstatlige aksjeselskaper utgjør embets- og tjenestemenn fra statsforvaltningen ca. 25 prosent av det totale antall styremedlemmer. Det er imidlertid blitt uttalt at en ikke på grunnlag av denne praksis kan påstå at departementene systematisk øver innflytelse over aksjeselskapene på denne måte.

For sine vedtak på generalforsamlingen har statsråden ikke konstitusjonelt ansvar, med mindre saken unntaksvis har vært foredratt for Kongen i almän konselj. På dette punkt er det en forskjell mellom svensk og norsk rett, idet en norsk statsråd gjør alle sine vedtak på generalforsamlingen under konstitusjonelt ansvar. Det kan imidlertid nevnes at et sakkynndig utvalg som har utredet spørsmålet om organisasjonsformen for statlig forretningsvirksomhet, har foreslått at Kongen i konselj skal gi direktiver for de viktigere vedtak som skal treffes på generalforsamlingen. Dermed vil forholdet komme inn under konstitusjonell kontroll.

1) Framstillingen bygger på følgende kilder:

Innstilling fra Statsselskapskommisjonen av 1953 side 10—14. Innstilling fra Statsselskapskomiteén av 1957 side 33—34. Rune Tersman: Statsmakterna och De Statliga Aktiebolagen. *SOU. 1956:6: Statägda Aktiebolag i Sverige* (av Rune Tersman). *SOU. 1960:32: Statliga Företagsformer.*

Vest-Tyskland. ¹⁾

Så vel forbundsstaten som de enkelte delstater driver forretningsforetak, enten alene eller sammen med private. Framstillingen nedenfor gjelder den virksomhet som forbundsstaten er interessert i.

Organisasjonsformen varierer med virksomhetens art, størrelse, eller omfang. Forbundsstaten driver alene en rekke mindre forvaltningsbedrifter som ikke regnes som selvstendige rettssubjekter («Wirtschaftsbetriebe»). En del større foretak, fortrinnsvis banker og andre virksomheter som tar seg av mer typiske offentlige oppgaver er organisert ved egne lover («Körperschaften des öffentlichen Rechts»). Også for Bundesbahn og Bundespost gjelder det egne lover, men disse foretak regnes ikke for «Körperschaften des öffentlichen Rechts».

Forbundsstaten deltar også i en rekke forskjellige foretak som er organisert etter den vanlige privatrettslige selskapslovgivning. Ifølge Reichshaushaltsordnung (RHO) av 1922 § 48 (1)²⁾ kan staten, når innsatsen er av betydelig omfang, bare delta i «Aktiengesellschaften» (AG). «Kommanditgesellschaften auf Aktien» og «Gesellschaften mit beschränkter Haftung» (GmbH) som i realiteten også er form for aksjeselskap. Av disse selskapsformer er det bare den første og den siste som betyr noe i praksis.

I selskaper som nevnt har forbundsstaten, til dels gjennom holding- eller datterselskaper, meget betydelige aksjeinteresser. En oppgave pr. 31. desember 1961³⁾ viser at forbundsstaten i 418 selskaper direkte eller indirekte hadde mer enn en fjerdedel av kapitalen. I denne listen er ikke medtatt selskaper av mindre betydning. Listen omfatter flere gruveselskaper (Gewerkschaft Sachsen III, Salzgitter AG, Saarbergwerke AG m. fl.), industriforetak og andre produksjonsforetak som for eksempel Howaldtswerke Hamburg AG. Verdien av forbundsstatens andeler er — på grunnlag av selskapenes status — pr. 31. desember 1961 beregnet til ca. 3,7 milliarder D.M.⁴⁾

De privatrettslige selskaper som forbundsstaten deltar i, er organisert innenfor den ramme som de forskjellige selskapslover fastsetter. For «Aktiengesellschaften» gjelder en lov fra 1937. Et AG skal alltid ha et «Vorstand» som forvalter selskapets anliggende. «Vorstand» har for så vidt de samme oppgaver som styret i et norsk aksjeselskap. Etter norsk praksis vil imidlertid styret ofte helt eller delvis bestå av personer som ikke har sitt daglige virke i bedriften. Den daglige ledelse vil i slike tilfeller være overlatt til en forretningsfører (direktør), mens styret avgjør saker av «usedvanlig art eller viktighet» og ellers har kontrollerende funksjoner, jfr. aksjelovens § 46. «Vorstand» atskiller seg fra dette ved at dets medlemmer alltid har sitt daglige virke i bedriften som «kaufmännische Direktor, Arbeitsdirektor» etc. AG skal dessuten alltid ha et «Aufsichtsrat» som har kontrollerende oppgaver, men som selv kan bestemme at visse forretninger bare skal kunne foretas med tilslutning fra rådet. Dessuten er det bare «Aufsichtsrat» som kan velge og avskjedige «Vorstand». Generalforsamlingen har i disse selskaper bare visse bestemt betegnede funksjoner (valg av «Aufsichtsrat» og revisor etc). I forvaltningsspørsmål har generalforsamlingen bare myndighet i de saker som forelegges den av styret. Som det sees er den tyske ordning preget av ønske om å styrke ledelsens stilling overfor aksjonærene.

For GmbH gjelder en lov fra 1898. Forvaltningen ledes i disse tilfeller av en eller flere «Geschäftsführer». «Aufsichtsrat» er i slike selskaper bare påbudt i større foretak, men kan etableres også i andre. I de selskaper der forbundsstaten har aksjer av betydning, skal «Aufsichtsrat» finnes⁵⁾. I GmbH har generalforsamlingen for øvrig beslutningsmyndighet også i forvaltningsspørsmål.

Det er en forutsetning for forbundsstatens deltakelse i selskaper som nevnt, at den innenfor den ramme som er gitt i de foran nevnte selskapslover, sikrer seg «den nötigen Einfluss» over selskapets forvaltning (RHO § 48

¹⁾ Oversikter over statsbedriftenes stilling i Vest-Tyskland finnes også i innstillingen fra Statsselskapskomitéen av 1957 s. 34—35 og i «Statsägda företag i utlandet», Statens offentliga utredningar 1956: 24, (Stockholm 1956). Den oversikt som her skal gis bygger foruten på lovtekster og litteratur, også på muntlige opplysninger fra tyske tjenestemenn.

²⁾ Jfr. *Vialon*: Haushaltsrecht, 2. oppl. Bonn 1959 s. 719 hvorefter bestemmelsen også gjelder erverv av aksjer i bestående selskaper.

³⁾ Finanzbericht 1963 s. 493 flg.

⁴⁾ Finanzbericht 1963 s. 198.

⁵⁾ Sml. forutsetningen i RHO § 48 (2).

(2)). Det er særskilt nevnt i denne bestemmelsen at staten skal sikres en passende representasjon i «Aufsichtsrat».

Forbundsstatens aksjer forvaltes av forskjellige departementer⁶⁾. De rettigheter som knytter seg til aksjene (stemmerett etc.), utøves på generalforsamlingen enten av vedkommende minister eller av en tjenestemann i hans departement. På grunn av den begrensede myndighet generalforsamlingen har i «Aktiengesellschaften», jfr. foran, og også av andre grunner, spiller imidlertid ikke generalforsamlingen noen praktisk rolle i spørsmålet om effektiv forvaltningskontroll fra forbundsstatens side. Det det i denne forbindelse legges vekt på er statens representasjon i «Aufsichtsrat». Som statens representant i dette organ søkes innvalgt tjenestemenn i det departement som forvalter aksjene og som i kraft av sine funksjoner som tjenestemenn behandler spørsmål vedrørende forvaltningen.⁷⁾ Disse tjenestemenn anses forpliktet til å handle i samsvar med instruksjoner som vedkommende minister gir. Men de er i forhold til selskapet forpliktet til også å forfølge selskapets interesser og kan i tilfelle interessekollisjon måtte nedlegge sine verv⁸⁾.

Innenfor rammen av selskapslovgivningen — d.v.s. ved stemmegivning på generalforsamling, vedtektsbestemmelse m. m. — skal vedkommende minister søke valgt en revisor som er godkjent av sjefen for riksrevisjonen («Reichsrechnungshof»), RHO § 110 a (1). For denne revisor er i medhold av RHO § 110 a (2) oppstilt retningslinjer⁹⁾. I henhold til disse retningslinjer skal revisor — i motsetning til hva som gjelder etter de vanlige selskapsrettslige regler — i betydelig utstrekning granske forvaltningen av selskapets anliggender. Etter RHO § 111 skal vedkommende minister på grunnlag av meldingen fra den nevnte revisor og på grunnlag av dokumenter som etter alminnelige selskapsrettslige regler blir forelagt generalforsamlingen eller «Aufsichtsrat», granske den virksomhet som staten ved sine representanter på generalforsamlingen, i «Aufsichtsrat» og eventuelt også på andre måter har utøvd i selskapets anliggender, RHO § 111. Ministeriet skal gripe inn

dersom det kan påvises kritikkverdige forhold, og skal dessuten sende de nevnte dokumenter sammen med sin egen uttalelse til riksrevisjonen, RHO § 112.

Det er ikke gitt særlige regler om meldinger til Bundestag om virksomheten i selskapene, men statsregnskapet vil inneholde enkelte opplysninger.

Mangelfull forvaltning fra vedkommende ministers side kan føre til regjeringskrise, eller eventuelt til at vedkommende minister får avskjed av presidenten. Noen riksrettsordning for regjeringens medlemmer har man ikke. I praksis har det så vidt vites ikke forekommet at forvaltningen av statens interesser i forretningsvirksomhet har ledet til noen parlamentarisk krise eller at spørsmålet om vanlig straffeansvar for en minister er blitt reist.

2. Den foran nevnte kontroll med selskaper forbundsstaten er interessert i, omfatter så vidt skjønnes bare de rent finansielle spørsmål i samband med selskapets forvaltning, således ikke arbeidervernspørsmål og spørsmål vedrørende sikkerhet på arbeidsplassen. Spørsmålet om kontroll med sikkerhetsforskrifter og om ansvar for manglende kontroll, blir nedenfor behandlet med sikte på gruveselskaperne.

De lovbestemmelser som har interesse i denne forbindelse finnes i den alminnelige prøysiske bergverkslov av 1865 som med en del mindre vesentlige avvik er adoptert av de øvrige forbundsstater¹⁰⁾. Den øverste ledelse av gruvekontrollen ligger i et departement i vedkommende delstat. Under seg har departementet et eller flere «Oberbergämter». Hvert av disse distrikter er igjen delt i «Bergämter».

Loven inneholder bestemmelser om melding til vedkommende «Bergamt» før drift skal settes i gang (§ 66), om godkjenning av driftsplaner (§ 67—69) om innsending av kart og skisser over gruber (§ 72) og om alminnelig grubetilsyn, (§ 196). Etter § 73 skal driften ledes eller stå under oppsikt av bestemte tilsynspersoner — «Aufsichtspersonen» — som skal være godkjent av vedkommende «Bergbehörde», jfr. § 74. Kravet til godkjenning

⁶⁾ Det finnes et eget «Schatzministerium» — tidligere «Bundesministerium für Wirtschaftlichen Besitz des Bundes» med et tilsvarende utvalg i Bundestag: «Ausschuss für wirtschaftlichen Besitz des Bundes». Aksjeinteressene forvaltes imidlertid også av andre departementer enn det nevnte.

⁷⁾ *Vialon* l. c. s. 732.

⁸⁾ De nærmere detaljer er uklare, se *Vialon* l. c. s. 730—731.

⁹⁾ Se *Vialon* l. c. s. 1038 flg.

¹⁰⁾ Arbeidervernforskrifter kan også gis i medhold av Reichsversicherungsordnung av 1911 § 848 a. (forbundslov). Arbeidervernregler finnes også i Gewerbeordnung av 1869 (forbundslov), men de bestemmelser som kommer til anvendelse på bergverk har ingen interesse i denne sammenheng.

gjelder de funksjonærer som leder selve brytingen («Betriebsführer», «Steiger», «technische Aufseher» o.s.v.). Medlemmer av «Vorstand» (ev. «Geschäftsführer») kommer ikke inn under disse bestemmelser — heller ikke den tekniske direktør («Bergwerksdirektor»).

Ansvar for at gruva drives etter driftsplanen og i samsvar med lov og forskrifter, hviler på de nevnte tilsynspersoner, jfr. § 76 (1). Et medlem av «Vorstand» skal føre den kontroll med tilsynspersonene som han etter sine oppgaver i selskapet og forholdene har hatt anledning til, § 76 (2) pkt. 4¹¹⁾. Ellers kan medlem av «Vorstand» bli ansvarlig for ikke å ha sørget for driftsplan, ordre i strid med sikkerhetsforskrifter m. m. Ingen av lovens bestemmelser vil kunne finne anvendelse på medlem av «Aufsichtsrat». Skal medlem av «Aufsichtsrat» og eventuelt vedkommende minister i hans egenskap av forvalter av statens aksjer kunne straffes, må det bli på grunnlag av andre lover, f. eks. den alminnelige tyske straffelov. Men spørsmålet har så vidt vites aldri vært reist.

Noen samlet ulykkesstatistikk for vest-tyske kullgruver kjennes ikke. En statistikk innhentet fra «Oberbergamt» i Nord-

rhein-Westfalen¹²⁾ viser følgende større ulykker («Schlagwetterkatastrophen») i kull- og malmgruver:

	Antall ulykker	Antall døde
1941—50	46	1 078
1951—55	29	93
1955—60	17	8
1961	2	—

Disse ulykker svarer for ca. 60 pst. av samtlige dødsulykker i disse gruver.

Noen sikre opplysninger om frekvensen av straffesaker har man ikke. Hvor straffesak blir reist, er det vanlig bare de foran nevnte tilsynspersoner som blir trukket til ansvar¹³⁾. I et par tilfeller i de seinere år har det forekommet at også «Bergwerksdirektor» er blitt straffet. At andre medlemmer av «Vorstand» trekkes til ansvar forekommer ikke i praksis, og som nevnt blir heller ikke medlemmer av «Aufsichtsrat» holdt ansvarlig.

Flere av de større ulykker har dannet grunnlag for debatter i landdagene¹⁴⁾, men har ikke skapt noen parlamentarisk krise.

¹¹⁾ Loven bruker uttrykket «Der Bergwerksbesitzer oden sein gesetzlicher Vertreter» I AG og GmbH er «Vorstand» («Geschäftsführer») rettslig stedfortreder, jfr. I s a y: Allgemeines Berggesetz I, 2. oppl. (1933) s. 537.

¹²⁾ Omfatter Ruhr-området.

¹³⁾ Etter ulykken i Luisenthal i Saar 7. juli 1962 som krevde 299 ofre, er nå 13 slike tilsynspersoner blitt tiltalt.

¹⁴⁾ Både Saar og Nordrhein-Westfalen har parlamentariske granskingskommisjoner.

